

Mediatheken in het voortgezet onderwijs

Een werkveld in beweging

Opdrachtgever: Kunst van Lezen (SIOB en Stichting Lezen)

Utrecht, mei 2012

Marleen Kieft, Pauline van Eck en Michiel van der Grinten

© Oberon

Postbus 1423

3500 BK Utrecht

tel. 030-2306090

fax 030-2306080

e-mailadres: info@oberon.eu

Mediatheken in het voortgezet onderwijs

Mediatheken in het voortgezet onderwijs	3
1 Inleiding	4
1.1 Aanleiding	4
1.2 Onderzoeksvragen en definities	4
1.3 Werkwijze.....	5
1.4 Leeswijzer	8
2 De mediatheek	9
2.1 De mediatheek: doel en functie	9
2.2 Voorzieningen	11
2.3 Personeel en budget.....	13
3 De onderwijsmediathecaris	15
3.1 Achtergrondkenmerken en opleiding	15
3.2 Taken, status en profiel.....	16
3.3 Handleiding schoolmediatheekwerk	18
4 De mediatheek in het onderwijs	20
4.1 Samenwerking met docenten	20
4.2 De mediatheek in het curriculum	20
4.3 Structuur	22
5 Samenwerking met de bibliotheek.....	24
5.1 Plaatselijke bibliotheek.....	24
5.2 Structurele samenwerking?	26
5.3 Vraag- of aanbodgericht	27
5.4 Activiteiten en projecten.....	27
6 Conclusies	29
7 Aanbevelingen	31
8 Samenvatting	33
9 Bijlagen.....	35
9.1 Vragenlijst mediatheken in het vo	35
9.2 Aanvullende gegevens bij paragraaf 3.2.....	42
9.3 Dankwoord.....	43

1 Inleiding

'Mediatheken in het voortgezet onderwijs. Een werkveld in beweging' luidt de titel van dit onderzoeksrapport. Door digitale ontwikkelingen en door onderwijskundige vernieuwingen (zoals de Tweede Fase) is de schoolbibliotheek waar boeken werden uitgeleend veranderd in een dienstencentrum binnen de schoolorganisatie¹. Daardoor is vanzelfsprekend ook de functie van de mediathecaris flink veranderd. Was de medewerker in de schoolbibliotheek vroeger doorgaans een vrijwilliger die boeken plastificeerde en afstempelde, anno 2012 is het vaak een professional die het onderwijsproces ondersteunt op het gebied van mediawijsheid en leesbevordering. Toch is enige voorzichtigheid op zijn plaats: eigenlijk weten we niet zo goed hoe het ervoor staat met de onderwijsmediathecarissen. Er zijn wel allerlei voorbeelden en casebeschrijvingen, maar hoe het landelijke beeld is, dat weet niemand tot in de details. Tot nu toe dan. Want vragen zoals: 'Wie zijn de onderwijsmediathecarissen?' 'Welke opleiding hebben ze gevolgd en welke taken hebben ze?' worden beantwoord in dit onderzoeksrapport.

1.1 Aanleiding

'Bibliotheek op school' is een van de succesvolle programmalijnen van het actieplan Kunst van Lezen. Tot nu toe was deze programmalijn gericht op het realiseren van schoolbibliotheken nieuwe stijl in het basisonderwijs². Daarmee is bewerkstelligd dat momenteel (in het voorjaar van 2012) al op meer dan 170 basisscholen een volwaardige schoolbibliotheek is opgezet die geborgd is in het beleid van zowel openbare bibliotheek als basisschool. Kunst van Lezen heeft nu het voornemen opgevat om Bibliotheek op school uit te breiden naar het voortgezet onderwijs. Om Bibliotheek op school in het vo te kunnen introduceren, is meer kennis en overzicht nodig over de mediatheken op vo-scholen. Tot nu toe was er weinig zicht op de stand van zaken rond onderwijsmediathecarissen en mediatheken in het vo. Kunst van Lezen wil goed voorbereid aan de implementatie van Bibliotheek op school in het vo gaan beginnen en daarom is onderzoeksbureau Oberon gevraagd een degelijke inventarisatie te doen van de huidige stand van zaken. Dit rapport is het verslag van dat onderzoek.

1.2 Onderzoeksvragen en definities

De twee hoofdvragen waarop we met behulp van dit onderzoek antwoord zullen geven zijn:

1. Wat is de stand van zaken rond mediatheken in het voortgezet onderwijs?
2. Wat kan Kunst van Lezen betekenen voor het voortgezet onderwijs?

Op basis van het hoofddoel van dit onderzoek (de beschrijving van de stand van zaken) formuleren we aanbevelingen voor Kunst van Lezen over hoe zij het concept Bibliotheek op school kan uitbreiden naar het voortgezet onderwijs.

Voor de duidelijkheid omschrijven we hier eerst nog enkele begrippen die in dit rapport veel voorkomen.

- Mediawijsheid

De Raad voor Cultuur geeft in haar advies uit 2005³ de volgende omschrijving van mediawijsheid die redelijk gangbaar is geworden en die wij ook zullen aanhouden:

¹ Das, L. & Walhout, J. (2011). *Informatievaardigheden en de mediathecaris*. Ruud de Moorcentrum, rapport 30.

² Zie de brochures *Bibliotheek op de basisschool* (Oberon voor Kunst van Lezen, 2010) en *SchoolBiEB*

³ *-Hertogenbosch. Een BiEB op elke basisschool* (Oberon voor Kunst van Lezen, 2011).

³ Raad voor Cultuur (2005). Mediawijsheid. De ontwikkeling van nieuw burgerschap.

"Mediawijsheid staat voor het geheel van kennis, vaardigheden en mentaliteit waarmee burgers zich bewust, kritisch en actief kunnen bewegen in een complexe, veranderlijke en fundamenteel gemedialiseerde wereld".

Mediawijsheid kan onderverdeeld worden in:

- ICT-vaardigheden (instrumentele vaardigheden, zoals omgaan met e-mail, tekstverwerking, powerpoint et cetera.
- informatievaardigheden
We gebruiken de omschrijving van Das & Walhout⁴: "vaardigheid in het zoeken, vinden, selecteren, en verwerken van informatie ter vergroting van kennis en overdracht van kennis aan anderen".
- morele aspecten van mediagebruik (bv. pesten, privacy).
- Leesbevordering: aandacht schenken aan het ontwikkelen van leesmotivatie en de literaire competentie van leerlingen.

1.3 Werkwijze

Om bovenstaande onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden, hebben we verschillende onderzoeksactiviteiten uitgevoerd. We beschrijven ze in deze paragraaf.

1.3.1 Expertinterviews

We zijn dit onderzoek begonnen door drie gesprekken te voeren met experts die ieder vanuit hun eigen deskundigheid bij het thema mediatheken in het vo betrokken zijn. Het gaat om:

- Marian Hendriks (voorzitter LWSVO)
- Frank Huysmans (bijzonder hoogleraar UvA/SIOB)
- Ellie van der Meer (adviseur bibliotheken en laaggeletterdheid bij ProBiblio)

De expertgesprekken dienden om snel ingevoerd te raken in de wereld van de vo-mediatheken en de actuele thema's die er spelen.

1.3.2 Vragenlijst mediathecarissen

We hebben een concept-vragenlijst opgesteld die we hebben voorgelegd aan twee experts en de opdrachtgever. Hun opmerkingen en aanvullingen zijn verwerkt en vervolgens is de vragenlijst gedigitaliseerd. Mediathecarissen zijn uitgenodigd de vragenlijst in te vullen door middel van een brief die we hebben gestuurd aan alle vo-scholen (op locatieniveau, oftewel 1331 adressen). In totaal hebben 270 mensen gereageerd, waarvan 251 mediathecarissen. De 19 overige respondenten werkten op een school waar geen mediatheek was. De vragenlijst is te vinden in bijlage 9.1.

Aan het eind van de vragenlijst boden we de respondenten gelegenheid om algemene opmerkingen te maken. Opvallend was dat veel respondenten positieve opmerkingen maakten over het feit dat om hun mening werd gevraagd (bijvoorbeeld: "prettige enquête", "ik dank u van harte" en "ik ben benieuwd wat er uit komt"). Dergelijke opmerkingen duiden op een positieve betrokkenheid van de betrokkenen.

Functie van de respondenten

De meeste respondenten die de vragenlijst hebben ingevuld zijn hoofdmediathecaris van hun mediatheek (zie tabel 1.1). Met het oog op de lezersvriendelijkheid spreken we in dit rapport verder over hen als 'onderwijsmediathecarissen' of 'mediathecarissen'.

⁴ Das & Walhout, 2011: p.9

Tabel 1.1 Functie van de respondenten (N = 251)

	Percentage
Hoofdmediathecaris	74%
Medewerker mediatheek	16%
Beheerder/toezichthouder	2%
Anders (coördinator mediatheek, schoolleider met mediatheek in portefeuille, onderwijsassistent)	8%

Scholen met/zonder mediatheek

Doel van dit onderzoek is om een beeld te krijgen van de stand van zaken van het mediatheekwerk in het voortgezet onderwijs. De vragenlijst was daarom in eerste instantie geadresseerd aan 'de mediathecaris van school xxx'. Daarnaast hebben we toegevoegd: "Is er geen mediatheek op uw school? Dan zouden wij het zeer waarderen als u toch de eerste paar korte vragen van de vragenlijst wilt beantwoorden via bovenstaande link." Negentien scholen zonder mediatheek hebben gehoor gegeven aan deze oproep; dat is slechts een klein aantal. Dat betekent dat we geen antwoord kunnen geven op de vraag op hoeveel vo-scholen er nu eigenlijk daadwerkelijk een mediatheek aanwezig is. We weten dat er 1331 vo-locaties zijn en we gaan uit van de schatting door de LWSVO dat er op ongeveer 800 van deze locaties een mediatheek aanwezig is.

De experts weten uit ervaring dat met name categorale vmbo's geen mediatheek hebben. Deze indruk wordt bevestigd door een kleine aanvullende analyse. Van de negentien schoollocaties zonder mediatheek bieden er negen uitsluitend vmbo-onderwijs. Van de scholen die uitsluitend havo- en/of vwo-onderwijs bieden, is er in dit onderzoek geen enkele zonder mediatheek.

Representativiteit

Zoals gezegd is de vragenlijst uitgezet onder mediatheken op alle locaties van alle vo-scholen. Met een onderzoeksgroep van 251 kunnen voldoende betrouwbare uitspraken worden gedaan over de landelijke situatie van vo-mediatheken. Uitgaande van in totaal een populatie van 800 vo-locaties met een mediatheek biedt een steekproef van 251 een foutenmarge van 5,13%. Dat wil zeggen dat de gepresenteerde resultaten maximaal een acceptabel percentage van 5,13% zullen afwijken van de werkelijke situatie.

Maar naast een voldoende omvangrijke steekproef is het van belang te kijken naar de samenstelling van de responsgroep. Ten eerste: zijn de verschillende onderwijstypen vertegenwoordigd? Ja, zo blijkt uit tabel 1.2. Deze tabel laat zien welke onderwijsniveaus worden aangeboden op de schoollocaties waar de mediathecarissen uit de responsgroep werken. De grootste groep wordt gevormd door brede scholengemeenschappen.

Tabel 1.2 Onderwijsniveaus (N = 270)

	Type scholen in de responsgroep	
	Zonder mediatheek	Met mediatheek
Categorale praktijkschool	3	4 (2%)
Vmbo	9	19 (8%)
Breed (vmbo/havo/vwo)	7	151 (60%)
Havo/vwo	0	58 (23%)
Categoriaal gymnasium	0	19 (8%)
Totaal	19	251

Ten tweede: zijn de onderwijsmediathecarissen die deelnemen aan dit onderzoek voldoende verspreid over het land? Tabel 1.3 en 1.4 laten zien dat er voldoende spreiding is over de twaalf provincies en over stedelijk / landelijk gebied. Vergeleken met de landelijke situatie is het aantal scholen in G33-gemeenten iets ondervertegenwoordigd.

Tabel 1.3 Provincie waar de school staat (N = 251)

	Percentage responsgroep	Percentage landelijk
Zuid-Holland	19%	24%
Noord-Holland	17%	16%
Noord-Brabant	14%	13%
Gelderland	12%	11%
Utrecht	9%	7%
Limburg	6%	5%
Friesland	6%	6%
Overijssel	4%	8%
Groningen	5%	5%
Flevoland	4%	2%
Zeeland	2%	3%
Drenthe	2%	3%

Tabel 1.4 Waar staan de scholen (N = 251)

	Percentage responsgroep	Percentage landelijk
G4	14%	16%
G33	29%	39%
Overige gemeenten	58%	46%

1.3.3 Interviews op scholen en bibliotheken

De uitkomsten van de vragenlijst geven een overkoepelend beeld van de landelijke stand van zaken. Voor meer gedetailleerde informatie en meer diepgang hebben we aanvullende gesprekken gevoerd op scholen en bibliotheken (zie tabel 1.5). De bibliotheken zijn gekozen in overleg met Stichting Lezen; hierbij hebben we bewust gekozen voor 'good practices' oftewel voorbeelden van succesvolle samenwerking. De selectie van de scholen kwam anders tot stand. We hebben zes heel verschillende mediatheken uitgekozen die verschilden qua omvang van de school, regio en achtergrond van de mediathecaris. Dankzij het netwerk van de LWSVO kwamen we tot de onderstaande mediathecarissen en docenten die mee hebben gewerkt aan een interview.

Tabel 1.5 Overzicht geïnterviewden

Naam school / instelling	Functie	Type onderwijs
Bibliotheek Utrecht	Medewerker educatie – vo	n.v.t.
Bibliotheek Den Haag	Medewerker educatie – vo	n.v.t.
Bibliotheek Zeeland	Medewerker educatie – vo	n.v.t.
Biebsearch	Programmamanager	n.v.t.
Biebsearch	Consulent vo	n.v.t.
Minkema College Woerden	Mediathecaris en docent Nederlands	n.v.t.
Agnieten College Nieuwleusen	Schoolleider	onderbouw vmbo, havo, vwo
Barlaeus Gymnasium Amsterdam	Mediathecaris en rector	categoriiaal gymnasium
Ichthus College Kampen	Mediathecaris	bovenbouw havo/vwo
Montessori Lyceum Amsterdam	Mediathecaris en docent Nederlands	vmbo-t, havo/vwo
Heerbeek College Best	Mediathecaris en docent Nederlands	vmbo-t, havo/vwo

De werkwijze bij de interviews was als volgt: we hebben een semi-gestructureerde leidraad gemaakt, die steeds aangepast was aan de betreffende gesprekspartner. Van elk gesprek is een verslag gemaakt dat we de geïnterviewde hebben toegestuurd. Opmerkingen en aanvullingen hebben we

opgenomen in het definitieve interviewverslag. De informatie uit deze gesprekken hebben we (geanonimiseerd) in dit rapport gebruikt om de resultaten van de landelijke peiling aan te vullen. Hier en daar geven we in de tekst verhelderende, opvallende of gewoon mooie citaten uit de gesprekken weer.

1.3.4 Paneldiscussie

Aan het eind van het project, toen de eerste resultaten van de vragenlijst bekend waren en alle interviews afgerond, hebben we een paneldiscussie georganiseerd. Tijdens deze bijeenkomst zijn de eerste resultaten gepresenteerd en was er gelegenheid hierop te reageren en erover te discussiëren. Er waren veertien deelnemers, waarvan acht geïnterviewden en zes overige belangstellenden (opdrachtgever, medewerkers Stichting Lezen en SIOB). De ideeën, opmerkingen en aanvullingen die tijdens deze paneldiscussie naar voren kwamen, zijn in dit rapport verwerkt.

1.4 Leeswijzer

Dit onderzoeksrapport begint met een algemeen hoofdstuk over de mediatheek in het voortgezet onderwijs (hoofdstuk 2). Kwesties zoals functie, personeel en budget komen daarin aan de orde. In hoofdstuk 3 gaan we nader in op de onderwijsmediathecarissen. Wie zijn zij en hoe ziet hun takenpakket eruit? Vervolgens komt in hoofdstuk 4 de rol aan de orde die de mediatheek speelt in het onderwijs. Ten slotte bespreken we in hoofdstuk 5 de samenwerking tussen mediatheek en bibliotheek. We ronden af met conclusies en aanbevelingen voor Kunst van Lezen in hoofdstuk 6 en 7.

2 De mediatheek

Wat moeten we ons voorstellen bij mediatheken in het vo? Hoe zien ze eruit en wat hebben zij leerlingen en docenten te bieden? In dit hoofdstuk kijken we naar de voorzieningen van de mediatheek en de functies die zij daarmee heeft. Tevens besteden we kort aandacht aan de onderwerpen personeel en budget.

2.1 De mediatheek: doel en functie

Wat is een mediatheek?

Onderwijsvernieuwingen en digitalisering hebben 'de schoolbibliotheek van vroeger' geleidelijk aan getransformeerd tot de mediatheek van vandaag. Om de term mediatheek toe te lichten gebruiken we de beschrijving van Das (2008)⁵:

“De mediatheek kent meerdere specifieke gebruikersgroepen (leerlingen en docenten) die de collectie en faciliteiten op een specialistische manier gebruiken, binnen een specifieke context en voor een speciaal doeleinde, namelijk het ondersteunen en bevorderen van goed onderwijs, met als resultaat betere leerprestaties. De mediatheek moet voorwaarden scheppen om goed en effectief onderwijs mogelijk te maken en daarnaast ook zelf begeleiding en instructie verzorgen.”

Opvallend in bovenstaande beschrijving is de actieve rol in het onderwijs die de mediatheek, naast de meer ondersteunende rol, toebedeeld krijgt. Is er in de dagelijkse praktijk daadwerkelijk sprake van de mediatheek als een volwaardige onderwijskundige voorziening? Die vraag komt in dit hoofdstuk en in hoofdstuk 4 aan de orde.

Een mediathecaris: “Je moet het hier niet zien als een bibliotheek waar het stil moet zijn. Het is een levendige ruimte, een informatiecentrum. Leerlingen mogen hier alles, ook bellen; zolang ze maar de gangbare fatsoensnormen niet overschrijden.”

Veranderingen door de jaren heen

De mediathecarissen die we hebben geïnterviewd zitten al lang in het vak; hun werkervaring in de mediatheek varieerde van 12 tot 27 jaar. Zij konden dus goed vertellen over de veranderingen die de mediatheek door de jaren heen heeft doorgemaakt. Op ons verzoek noemden ze een aantal elementen van hun werk die erg zijn veranderd:

- Er zijn natuurlijk grote ontwikkelingen op het gebied van nieuwe media en ICT geweest, oftewel: “Er heeft zich een gigantische mediarevolutie afgespeeld”. Een van de mediathecarissen vertelt: “Het werk is daardoor professioneler geworden. Destijds waren er nog vijf krantenabonnementen en werden knipselmappen bijgehouden! Nu werken we met digitale catalogi in plaats van met kaartenbakken.”
- “Het werk is drukker geworden. “In 1983 werd de mediatheek gerund in 60 uur in de week en dat was goed te doen, we hadden af en toe ook nog wel een rustig moment. Tegenwoordig werken we in totaal 80-90 uur in de week met z'n drieën en we hebben het echt druk.”
- “De leerlingen zijn veranderd: ze zijn eraan gewend alle informatie met een paar drukken op de knoppen van een computer aangereikt te krijgen en zijn daardoor op een bepaalde manier wat luier, ze hebben een kortere spanningsboog.” Dat bevestigt ook een docent Nederlands: “Het gaat niet vanzelf, ze zijn constant afgeleid. Vooral belangrijk is dat ze de lol in lezen erin houden.”
- Onderwijskundige vernieuwingen: “Ik heb de groei tot het Studiehuis meegemaakt. De eerste jaren waren heel amateuristisch en moesten we alles nog ontwikkelen. Nu is het gestroomlijnd en hebben we alles in huis.”

⁵ Das, L.H. (2008). Trends op zoek naar mediatheken. *IK, zevende jaargang, nummer 7*.

Continue veranderingen in de omgeving van de mediatheek roepen de vraag op hoe onderwijsmediathecarissen het voor elkaar krijgen om steeds maar mee te veranderen. De geïnterviewde mediathecarissen hebben dat gedaan door steeds scholingen of cursussen te blijven volgen, met name op het gebied van mediawijsheid. “Al die veranderingen houden het vak leuk en interessant en voorkomen dat je op de automatische piloot gaat draaien”. In hoofdstuk 3 gaan we verder in op de onderwijsmediathecaris.

Funcities van de mediatheek

We hebben gekeken naar de positie van de mediatheek binnen de school en naar de functies die zij volgens de mediathecarissen vervult. Bijna alle respondenten van de vragenlijst schatten de positie van de mediatheek op school in als belangrijk of heel belangrijk voor leerlingen en docenten.

Tabel 2.1 Omschrijving positie mediatheek (N = 247)

	Percentage
Heel belangrijk	41%
Belangrijk	55%
Niet zo belangrijk	4%
Niet belangrijk	0%

Om meer inzicht te krijgen in het belang van de verschillende mogelijke functies van de mediatheek, hebben we de respondenten een aantal functies voorgelegd en gevraagd of zij die op volgorde wilden zetten van de minst belangrijke (=1) naar de meest belangrijke (=8) functie van hun mediatheek. Voor alle genoemde functies geldt dat de afwijking van het gemiddelde redelijk groot is. Dit wijst er op dat mediatheken eigen accenten leggen en dat er grote verschillen zijn.

Het bieden van leer- en werkruimte lijkt de belangrijkste functie van de mediatheek te zijn. Andere hoog scorende functies zijn het opbouwen van de collectie en het adviseren van leerlingen. Een mediathecaris zegt hierover: “Ik begeleid zelfstandig lerende leerlingen. We hebben speciaal kleine groepjes in de mediatheek gemaakt, computerwerkplekken in groepsopstellingen van vier tot zes computers.”

Tabel 2.2 Functies mediatheken

	Gemiddelde	SD ⁶
Leer- en werkruimte bieden	5,3	2,5
Opbouwen van een collectie materialen en deze ter beschikking stellen	5,2	2,4
Adviseren van leerlingen	5,0	1,8
Leesbevordering	4,6	2,2
Vergroten informatievaardigheid	4,4	2,0
Adviseren van docenten	3,6	2,2
Instructie/begeleiding van leerlingen bij het schrijven van werkstukken e.d.	3,6	2,4

Minder belangrijk wordt het adviseren van docenten gevonden, en de begeleiding of instructie van leerlingen bij het schrijven van een werkstuk. Het is mogelijk dat advies aan docenten daadwerkelijk een minder belangrijke functie van de mediatheek is. Uit de gesprekken en uit andere enquêtevragen blijkt echter dat de onderwijsmediathecaris vooral contact heeft met docenten van de sectie Nederlands (zie ook hoofdstuk 4). Hoewel geïnterviewde onderwijsmediathecarissen allen spreken van de noodzaak van een proactieve houding naar leerlingen en docenten, biedt het huidige systeem mogelijk onvoldoende ruimte om de adviesfunctie aan docenten goed ten uitvoer te brengen. Een

⁶ De standaarddeviatie is een statistisch begrip en duidt de mate aan waarin scores onderling verschillen. Een relatief grote standaarddeviatie betekent dat er grote verschillen zijn in de scores en dat de respondenten dus van mening verschillen. Een relatief kleine standaarddeviatie duidt aan dat de meeste respondenten zo ongeveer hetzelfde vinden.

onderwijsmediathecaris: “De docenten zijn erg op zichzelf. De schoolleiding draagt geen duidelijke visie uit naar docenten.” De werkdruk van docenten speelt ook een rol: “Het is moeilijk docenten te betrekken bij de mediatheek omdat zij het al vreselijk druk hebben.”

Het vergroten van informatievaardigheid en het vergroten van mediawijsheid nemen middenposities in in de ranglijst van tabel 2.2. Onderwijsmediathecarissen geven in de gesprekken aan dat zij deze twee functies invullen door lessen te geven aan groepen leerlingen in de klas of in de mediatheek. Zij vinden dat mediawijsheid (meer) geïntegreerd zou moeten worden in het lesprogramma en werken daar actief naartoe: “Om de media-educatielijn meer te borgen in het onderwijs heb ik een beleidsprogramma geschreven. Het gaat om de doorgaande lijn en wat we van docenten verwachten.” Een andere onderwijsmediathecaris zegt hierover: “Er zijn twee voorwaarden voor het integreren van de mediatheek in het onderwijsprogramma. Docenten moeten opdrachten maken waar leerlingen de mediatheek voor nodig hebben. Daarnaast moeten docenten kunnen vertrouwen op de kwaliteit van de mediathecaris.” Soms wordt de rol van mediacoach expliciet apart benoemd en ingevuld. “Ik heb twee verschillende petten op school. De mediacoach heeft de taak mentoren mediawijs te maken, zodat zij vervolgens leerlingen mediawijs kunnen maken. De mediacoach is er om docenten te begeleiden, niet om les te geven.”

Leesbevordering neemt eveneens een tussenpositie in. Een onderwijsmediathecaris: “De mediatheek is voor onze school een grote werkruimte met veel computers en werktafels. Leesboeken worden niet veel gebruikt.” Leesbevordering wordt meerdere malen (in open antwoorden en in gesprekken) een ‘zaak van docenten’ genoemd. Ook een van de geïnterviewde experts stelt dat leesbevordering geen doel is van de mediatheek maar dat de functie er wel aan raakt. Toch blijkt uit de gesprekken met onderwijsmediathecarissen dat zij het belangrijk vinden. “We stellen veel manden met boeken samen, we noemen dit ‘boek in de klas’. Hiermee proberen we leesplezier te bevorderen en leerlingen kennis te laten maken met allerlei soorten boeken.”

2.2 Voorzieningen

Bij het aanbod van de mediatheek voor leerlingen en docenten kunnen we, naast een fysieke (werk-) ruimte, denken aan boeken, tijdschriften, dvd's, games en diverse digitale diensten.

We hebben respondenten gevraagd naar het aantal boeken, computers en werkplekken in hun mediatheek. Per leerling zijn er gemiddeld zeven boeken beschikbaar; hier zijn duidelijke verschillen zichtbaar tussen de schooltypes (op een categoriaal gymnasium staan er gemiddeld ruim elf boeken per leerling in de kast, op een categoriaal vmbo vijf.) Sommige mediatheken voorzien zelfs helemaal niet in boeken. Daarnaast zijn er voor honderd leerlingen gemiddeld vijf computers en zeven werkplekken beschikbaar.

Voor het lenen van boeken of andere materialen en voor een werkplek kunnen leerlingen in alle mediatheken uit de onderzoeksgroep op schooldagen terecht. In de helft van deze mediatheken kunnen leerlingen ook na lessen op schooldagen binnenlopen. Een klein aantal (zes) is ook tijdens vrije dagen en vakanties geopend.

2.2.1 Collectie

Wie bepaalt de samenstelling van de collectie? De mediathecaris zorgt in de meeste gevallen samen met docenten voor het aanvullen en opschonen van de collectie. Leerlingen spelen hier soms ook een rol bij.

Tabel 2.3 Samenstellen van de collectie (N = 249)

	Percentage
Mediathecaris + docenten	48%
Alleen de mediathecaris	15%
Mediathecaris + docenten + leerlingen	14%
Mediathecaris + bibliotheek	7%
Docenten + leerlingen	3%
Alleen de docenten	2%
Anders (bv. mediathecaris met schoolleiding of mediatheekcommissie)	10%

Het meest gebruikte zoekstelsel is het beheer- en zoekstelsel Aura Online (78%). De overige mediatheken werken met Educat-V (8%) of een ander stelsel (14%, bijvoorbeeld BicatWise, Adlib of Vubis).

Zwakke lezers

We hebben zowel in de interviews als in de vragenlijst gevraagd naar speciale voorzieningen voor zwakke lezers. Uit de enquête blijkt dat een derde (36%) van de mediatheken geen voorzieningen heeft voor zwakke lezers, tweederde (64%) houdt wel rekening deze doelgroep. Van deze laatste groep hebben de meeste mediatheken een speciale collectie voor zwakke lezers (zie tabel 2.4). Een derde gebruikt kleuren en symbolen en een vijfde werkt met luisterboeken of daisy-roms. Een frontale opstelling van boeken of het rangschikken op thema komt minder vaak voor.

Tabel 2.4 Hoe wordt er rekening gehouden met zwakke lezers? (N = 161)

	Percentage
Er is een speciale collectie voor zwakke lezers	82%
Er worden kleuren en symbolen gebruikt	32%
Luisterboeken, daisy-roms	19%
Frontale opstelling van boeken	12%
Boeken staan op thema gerangschikt	6%
Anders	30%

Uit de gesprekken blijkt dat zowel de onderwijsmediathecarissen als de docenten Nederlands veel waarde hechten aan een aantrekkelijke collectie. Dit geldt voor zwakke lezers, maar ook voor andere doelgroepen, zoals bijvoorbeeld havo-4 jongens. "Voor zwakke lezers zijn er dunne boeken, met een goed letterniveau en bladspiegel. Deze boeken moeten wel passen bij de belevingswereld en de doelgroep, dus geen basisschoolboeken." In de categorie 'anders' wordt door mediathecarissen verwezen naar Makkelijk Lezen-boeken en Young Adult-boeken.

2.2.2 Digitale diensten

Wat betreft de digitale diensten bieden bijna alle mediatheken toegang tot internet. Daarnaast kunnen bezoekers bij tweederde van de onderzochte mediatheken gebruik maken van databanken zoals Literom en de UittrekselBank. Eveneens stelt (bijna) tweederde van de mediatheken digitaal lesmateriaal ter beschikking. Ruim de helft werkt met de Krantenbank.

Tabel 2.5 Geboden digitale diensten (N = 251)(meerdere antwoorden mogelijk)

	Percentage
Toegang tot internet	95%
Zoeksysteem	84%
Databanken via NVB	66%
Digitaal lesmateriaal	64%
Krantenbank	56%
Schoolbieb.nl*	34%
Wiki's	29%
WP online	20%
Werkstukken van leerlingen	19%
Sociale netwerkwerken van mediatheken zelf	15%
Biebsearch	9%
Anders (bv eigen blog, vakspecifieke software)	4%

* De website schoolbieb.nl bestaat nog wel, maar wordt niet meer onderhouden

Tabel 2.5 laat zien dat Schoolbieb.nl, Wiki's, Winkler Prins online, werkstukken van leerlingen, sociale netwerken van mediatheken en Biebsearch minder vaak worden aangeboden. Tot slot: de geboden digitale diensten zijn bij tweederde van de onderzochte mediatheken niet vanuit huis bereikbaar.

2.3 Personeel en budget

Personeel

In de meeste mediatheken (80%) is een hoofdmediathecaris werkzaam, meestal met ondersteuning van een medewerker, vrijwilligers, ouders of leerlingen. 36 mediathecarissen werken alleen in hun mediatheek. Een mediatheek met alleen maar vrijwillige krachten komt niet zo vaak voor: in de responsgroep zitten zeven mediatheken die helemaal zonder betaalde krachten functioneren. In tabel 2.6 staat weergegeven hoeveel uren per functie gemiddeld beschikbaar zijn. Het gemiddeld aantal werkuren per week per mediatheek is 27 uur.

Tabel 2.6 Wie werken er in de mediatheek voor hoeveel uren per week? (N = 251)

Aantal uur per week	Hoofdmediathecaris(sen) N = 199	Medewerker(s) N = 164	Vrijwilliger(s) /ouder(s) N = 145	Leerlingen N = 7
< 10 uur	3%	8%	28%	71%
11-20 uur	23%	34%	28%	0%
21-30 uur	41%	18%	20%	14%
> 31 uur	33%	40%	25%	14%

Uit de gegevens blijkt dat er onder deze respondenten vrijwel geen enkele mediathecaris fulltime in de mediatheek werkt. Een van de deelnemers aan de paneldiscussie daarover aan het woord: "Misschien is dit wel één van de redenen waarom veel inhoudelijk werk niet van de grond komt. Mijns inziens is, ongeacht de grootte van de school, een effectieve mediatheek pas mogelijk als een parttime mediathecaris ondersteuning van medewerkers heeft en/of fulltime werkt en is vrijgesteld van allerhande toezichthoudende en dagelijkse zaken."

Budget

We hebben gevraagd hoeveel budget er in totaal (inclusief BTW en met uitzondering van de personeelskosten) beschikbaar is voor de mediatheek. Deze vraag is niet door iedereen beantwoord, een behoorlijk deel van de respondenten gaf aan dat ze deze vraag niet konden beantwoorden. De beschikbare gegevens laten zien dat de meeste mediatheken minder dan € 10.000 per jaar te besteden hebben voor collectie en automatisering.

Tabel 2.7 Budget (in euro's per jaar) (N = 173)

	Percentage
€ 5000 of minder	40%
€ 5000 - €10.000	44%
€ 10.000 - € 15.000	10%
€ 15.000 - € 20.000	1%
€ 20.000 – € 25.000	0,5%
€ 25.000 of meer	4%

Het gemiddelde bedrag voor de collectie is € 4643 per jaar en voor automatisering € 1320. Er zijn echter grote verschillen in verdeling van het budget over collectie en automatisering.

De grootte van het gehele budget heeft onder meer te maken met de grootte van de school.

Gemiddeld bedienen de mediatheken 1200 leerlingen (N=170). Het gemiddelde uitgegeven bedrag per leerling is € 6,58 (N=170). In tabel 2.8 valt af te lezen welk bedrag de mediatheken gemiddeld te besteden hebben per leerling per jaar.

Tabel 2.8 Gemiddeld bedrag per leerling per jaar (N = 170)

	Percentage
t/m € 2,00	13%
€ 2,00 - € 4,00	21%
€ 4,00 - € 6,00	28%
€ 6,00 - € 8,00	18%
€ 8,00 - € 10,00	10%
meer dan € 10,00	11%

3 De onderwijsmediathecaris

Hoe ziet de beroepsgroep van onderwijsmediathecarissen eruit? In dit hoofdstuk schetsen we het profiel van de onderwijsmediathecaris van vandaag de dag. Wie zijn zij, welke opleiding hebben ze gedaan en wat zijn hun taken en deskundigheden? We ronden dit hoofdstuk af met een min of meer losstaand onderwerp: de handleiding schoolmediatheekwerk uit 1998 en de vraag of deze door de mediathecarissen nog gebruikt wordt.

3.1 Achtergrondkenmerken en opleiding

De beroepsgroep blijkt qua persoonlijke kenmerken niet erg gevarieerd te zijn: verreweg de meeste onderwijsmediathecarissen zijn vrouw en bijna driekwart is ouder dan vijftig jaar (zie tabel 3.1 en 3.2). Dit beeld wordt herkend door de LWSVO en door de onderwijsmediathecarissen zelf. Een van hen constateert dat bijna geen jonge mensen het vak kiezen: “Er is een kaalslag, geen doorstroom”.

Tabel 3.1 Leeftijdsopbouw in jaren (N = 251)

	Percentage
20-29	1%
30-39	5%
40-49	23%
50-59	60%
60+	12%

Tabel 3.2 Man/vrouw-verdeling (N = 236)

	Percentage
Vrouw	85%
Man	15%

Al is de samenstelling van de beroepsgroep wat betreft achtergrondkenmerken niet zo gevarieerd, qua opleiding die de onderwijsmediathecarissen hebben gevolgd, is die variatie er des te meer (zie tabel 3.3). Bijna de helft van de respondenten heeft een opleiding gedaan die niets te maken heeft met bibliotheek of mediatheek. Allerhande opleidingen kwamen we tegen bij de analyse van de gegevens: van kappers- tot toerismeopleiding, van theologie tot grafisch ontwerper.

Tabel 3.3 Genoten opleiding (N = 260)

GO-opleiding (mbo)	28%
Bibliotheek- en documentatieacademie (BDA, hbo)	23%
Informatie Dienstverlening en Management (IDM, BDI, hbo)	11%
Anders	41%

Het zal vele onderwijsmediathecarissen vergaan zijn zoals deze op een brede scholengemeenschap: “Ik ben opgeleid als fysiotherapeut en ben op een gegeven moment vrijwilliger in de mediatheek geworden op de school van mijn kinderen. In 2000 ben ik mediathecaris geworden. Ik mocht de vorige mediathecaris opvolgen, op voorwaarde dat ik de GO-opleiding zou volgen. Dat heb ik ook gedaan. Daarna heb ik allerlei nascholingen gedaan op het gebied van mediawijsheid en heb ik me via internet en allerlei nieuwsbrieven verdiept in dit onderwerp.” Maar er zijn ook mediathecarissen die heel bewust gekozen hebben voor het vak, zoals deze mediathecaris op een school in een grote stad: “Ik heb de Frederik Muller Academie gedaan met als specialisatie schoolmediathecaris. Toen ik in 1983

benoemd werd op deze school was dat best bijzonder: een professional in de schoolbibliotheek was een uitzondering in die tijd.”

In de interviews hadden we wat meer gelegenheid door te vragen naar na- en bijscholing. Alle zes onderwijsmediathecarissen die wij hebben geïnterviewd hebben zich door studie en opleiding (verder) bekwaamd op het gebied van mediawijsheid, zoals door het volgen van de opleiding tot mediacoach. Zij zijn op hun school actief bezig ervoor te zorgen dat mediawijsheid in het lesprogramma opgenomen wordt. Hier gaan we in hoofdstuk 4 verder op in.

In de Angelsaksische landen bestaat er een opleiding tot ‘teacher-librarian’. De LWSVO is bezig te onderzoeken of er in ons land vraag is naar een Nederlandse variant van deze opleiding. We hebben het in onze vragenlijst ook aan de orde gesteld. Onze respondenten zijn echter voor een groot deel te weinig bekend met deze functie/opleiding om hier een mening over te hebben. Van de respondenten die deze vraag wel hebben beantwoord, vindt een derde dat zo’n opleiding een goede zaak zou zijn. Men geeft daarbij argumenten in de geest van ‘didactische vaardigheden worden steeds belangrijker’ en ‘om dichterbij het onderwijs te kunnen staan’.

3.2 Taken, status en profiel

Taken

Aan de onderwijsmediathecarissen hebben we een rijtje taken voorgelegd die tot hun takenpakket kunnen behoren. Aan hen de vraag de drie taken aan te vinken waar ze de meeste tijd aan besteden. Dat leidde tot de onderstaande tabel 3.4. Verreweg de meeste tijd besteden de onderwijsmediathecarissen aan het samenstellen en bijhouden van de collectie en het toezicht houden in de mediatheek. Een respondent benadrukt: “Je bent ontzettend veel tijd kwijt met personeel en vrijwilligers en iedereen die naar je toekomt en vragen heeft. Je runt een hele toko!” Overigens hebben we hier nog gecontroleerd of er misschien een verschil bestaat tussen de hoofdmediathecarissen (186 van de 251) en de overige mediathecarissen die de vragenlijst hebben ingevuld, maar dat verschil was verwaarloosbaar.

Tabel 3.4 Aan welke taken besteedt u doorgaans de meeste tijd?(N = 246)

	Percentage
Samenstellen en bijhouden van de collectie	81%
Toezicht houden in de mediatheek	75%
Bijdrage leveren aan leesbevordering	39%
Lesgeven in / vergroten van mediawijsheid	31%
Adviseren van docenten	18%
Instructie / begeleiding van leerlingen het bij schrijven van werkstukken	14%
Anders (bv administratie, leiding geven, regelen, uitlenen, etc.)	16%

Status en functieprofiel

Er is een groot verschil tussen mediathecarissen en de status die zij op hun school hebben. Sommigen voelen zich op hun school behandeld als behorende tot het onderwijsondersteunend personeel; zij krijgen daardoor vaak niet de status die zij eigenlijk zouden moeten hebben om goed te kunnen samenwerken met docenten.

In de gesprekken met de mediathecarissen en met de docenten (of in een enkel geval met de schoolleider), hebben we gevraagd over welke eigenschappen een goede mediathecaris zou moeten beschikken. We noemen de meest genoemde eigenschappen:

- initiatiefrijk en pro-actief zijn (verreweg het meeste genoemd);
- goede communicatieve eigenschappen;

- een stevige inhoudelijke kennisbasis hebben (“Een mediathecaris moet 95% van de vragen van leerlingen over wat dan ook kunnen beantwoorden”);
- goede ICT-vaardigheden hebben;
- een duidelijke visie hebben op de rol van informatie op het leerproces en op hoe de mediatheek dit kan ondersteunen.

“Een mediathecaris moet iets aan het onderwijs kunnen toevoegen wat docenten niet hebben”

In de vragenlijst hebben we de mediathecarissen gevraagd zichzelf in te schatten qua deskundigheid en belangstelling. De gemiddelde scores staan afgebeeld in de tabellen 3.5 en 3.6. De respondenten vonden zich het meest deskundig op het gebied van kennis van literatuur en informatievermogen. Ook hebben ze veel plezier in het omgaan met leerlingen. Ook hier hebben we gecontroleerd of er verschillen bestaan tussen de 186 hoofdmediathecarissen en de overige functionarissen die de vragenlijst hebben ingevuld. maar dat verschil was er nauwelijks.

*Tabel 3.5 Hoe deskundig schat u zichzelf in?
(van 1 ‘helemaal niet deskundig’ tot 5 ‘heel deskundig’) (N = 242)*

	Gemiddelde score
Kennis van literatuur	3,76
Informatievermogen	3,75
Pedagogisch-didactische vaardigheden	3,53
Leesbevordering	3,53
Mediawijsheid	3,43
ICT-vaardigheden	3,43

*Tabel 3.6 Wat is van toepassing?
(van 1 ‘niet van toepassing’ tot 5 ‘zeer van toepassing’) (N = 243)*

	Gemiddelde score
Plezier in omgaan met leerlingen	4,72
Ik houd van lezen	4,63
Ik werk graag samen met docenten	4,42
Digitale ontwikkelingen zijn een kans voor de mediatheek	4,39
Interesse in ICT & nieuwe media	4,16

Nadere analyses⁷ laten zien dat deskundigheden en voorkeuren zich heel mooi laten groeperen. We kunnen dan ook drie soorten mediathecaris-profielen onderscheiden⁸. Deze profielen herkenden we ook in de interviews met de onderwijsmediathecarissen.

1. Literair profiel

De variabelen ‘van lezen houden’ en ‘kennis hebben van literatuur’ hangen sterk met elkaar samen.

2. Mediawijsheidsprofiel

Op hun beurt hangen de variabelen ‘interesse in ICT en nieuwe media’ en deskundigheid op het gebied van mediawijsheid, informatievermogen en ICT-vaardigheden sterk met elkaar samen.

⁷ We hebben met behulp van SPSS correlatie-analyse uitgevoerd, factoranalyse en betrouwbaarheidsanalyse. Zie bijlage 9.2 voor de gedetailleerde gegevens.

⁸ Deze onderzoeksgegevens bieden interessante aanknopingspunten voor meer gedetailleerde berekeningen en analyses. Het voert te ver om die in dit onderzoeksrapport op te nemen. In overleg met Frank Huysmans zullen we bekijken wat er mogelijk is met deze gegevens (bv. een aparte publicatie).

“Je bént mediathecaris, het gaat om media, dus dan duik je erin”.

(Aldus een mediathecaris die voorzitter is van de ICT-werkgroep op school, de website beheert en een deel van het informatiebeheer van de school onder zijn hoede heeft.)

3. Onderwijsprofiel

Een derde profiel dat we kunnen onderscheiden wordt gevormd door de variabelen ‘plezier hebben in het omgaan met leerlingen’ en ‘graag samenwerken met docenten’.

“Een mediathecaris moet in de eerste plaats goed met leerlingen om kunnen gaan. Daarnaast heeft een goede mediathecaris geduld en fantasie, neemt initiatief en blijft docenten benaderen.”

3.3 Handleiding schoolmediatheekwerk

In 1998 verscheen een handleiding getiteld ‘Praktijkboek schoolmediatheek voortgezet onderwijs. Bijna tweederde (61%) van de respondenten kent deze handleiding. Van degenen die hem kennen gebruikt zes op de tien mediathecarissen de handleiding echter nooit (zie tabel 3.7) omdat ze hem volstrekt gedateerd en verouderd vinden.

Tabel 3.7 Gebruik handleiding (N = 149)

	Percentage
Nooit	60%
Af en toe	38%
Regelmatig	1%
Vaak	0,7%

Op de vraag of men behoefte heeft aan een nieuwe handleiding antwoordt 60% bevestigend. De handleiding werd destijds wel zinvol gevonden (“Ik heb er in het begin veel wel veel aan gehad, maar nu doe ik er niets meer mee.”) Maar juist vanwege de grote veranderingen en de snelle ontwikkelingen van de laatste jaren acht men een update van het handboek welkom.

Er werden ook kritische kanttekeningen gezet. Men betwijfelt of een nieuw handboek een passende oplossing is (“Er verandert zo snel en zo veel op het gebied van ICT”) en of het haalbaar is een algemene handleiding op te stellen die bruikbaar is voor alle mediatheken, die in de praktijk zo veel van elkaar verschillen. Er werden ook praktische suggesties gedaan voor een eventuele nieuwe handleiding. We citeren de belangrijkste aanbevelingen:

- “Alleen als het echt toepasbaar is, vernieuwend en regelmatig bijgehouden, dan well!”
- “De normen voor de samenstelling van de collectie vind ik interessant. De normen die in de versie van 1998 staan, zijn verouderd.”
- “Deze handleidingen verouderen te snel. Het is beter als ondersteunend materiaal op de website van de LWSVO voor leden beschikbaar wordt gesteld.”
- “Gewenst in het kader van beleidsvorming.”
- “Ik heb ‘m niet nodig, maar voor jonge startende mediathecarissen zou het goed zijn als er een vernieuwde handleiding zou komen.”
- “Up to date versie met social media. Tegenwoordig school je jezelf via social media.”

In de interviews hebben we ook gevraagd of onze gesprekspartners een vernieuwde handleiding noodzakelijk achten. Zij noemden met name dat er behoefte is aan een handleiding of stappenplan om meer beleid en structuur aan te brengen. “Het is voor mij belangrijk te weten wat er per leerjaar, rekening houdend met de doorgaande leerlijnen aangeboden kan worden. Voor een mediathecaris die alle klassen en niveaus bedient is het wat veel om alle leerdoelen paraat te hebben. Er moet verband

zijn, nu speel je nog te veel in op wat docenten doen en dat verschilt per individu.” Een van de bibliotheekmedewerkers constateert dat er altijd vraag is naar titellijsten, zowel digitaal als op papier: “Er is altijd behoefte aan actuele titellijsten met goede annotaties.”

In twee interviews werd ter sprake gebracht dat er behoefte is aan kwaliteitscriteria. “Het is belangrijk om kwaliteitseisen te formuleren” vertelt een mediathecaris, “Vroeger hadden we daar het handboek voor, maar de normen met betrekking tot budget en bronnen uit het handboek zijn verouderd door onder andere de invoering van de Tweede Fase. Door een van de schoolleiders werd gesuggereerd aandacht te geven aan ‘benchmarking’. Deze rector zou graag een soort model zien dat het voor een school mogelijk maakt om de eigen mediatheek op verschillende aspecten (zoals financiën, dienstverlening, omvang, et cetera) te vergelijken met andere scholen. “Hoe verhouden je eigen beleidsinspanningen zich tot het resultaat? Die vraag zou ik graag beantwoord zien.”

4 De mediatheek in het onderwijs

Dit hoofdstuk is gewijd aan de plaats die de mediatheek in het onderwijsprogramma inneemt. Een mediatheek is onderdeel van de school en heeft dus als taak een bijdrage te leveren aan goed onderwijs. Daarvoor is in de eerste plaats de samenwerking met docenten van belang (zie paragraaf 4.1). In paragraaf 4.2 beschrijven we de manieren waarop de mediatheek een rol speelt in het onderwijs en de obstakels die mediathedarissen daarbij tegenkomen. Tot slot bespreken we in paragraaf 4.3 het belang van structuur en beleid op het gebied van mediatheekwerk.

4.1 Samenwerking met docenten

In de omschrijving van Das en Walhout (2011) is de mediathedaris “ondersteuner van het onderwijsproces”. Een goede samenwerking met docenten is dan natuurlijk onontbeerlijk. We hebben de mediathedarissen gevraagd hoe zij de samenwerking met docenten op school ervaren. Uit hun antwoorden (in tabel 4.1) blijkt dat de samenwerking door ongeveer tweederde van de respondenten goed of redelijk wordt genoemd. Uit de toelichtingen bleek overduidelijk dat de mate van betrokkenheid bij docenten hemelsbreed kan verschillen. De meeste toelichtingen hadden ongeveer de strekking ‘er zijn grote verschillen, de ene docent is wel betrokken, de andere niet’. Docenten die zich betrokken tonen bij de mediatheek, zijn vooral de talendocenten en dan specifiek de docenten Nederlands. Sommigen melden dat de samenwerking met docenten steeds beter gaat, anderen melden juist dat die achteruit gaat. Medewerkers educatie van bibliotheken beschrijven de samenwerking tussen mediatheek en docenten als sterk wisselend. Op sommige scholen voelt de mediathedaris zich op school tamelijk eenzaam; op andere scholen staat de mediathedaris stevig middenin de school.

Tabel 4.1 Samenwerking met docenten (N = 248)

	Percentage
Goed, de meeste docenten zijn sterk betrokken bij de mediatheek	20%
Redelijk, de meeste docenten zijn enigszins betrokken bij de mediatheek	46%
Niet goed, de meeste docenten zijn niet of nauwelijks betrokken bij de mediatheek	15%
Sterk wisselend	19%

4.2 De mediatheek in het curriculum

We zagen in paragraaf 3.2 al dat onderwijsmediathedarissen het in de praktijk niet als hun hoofdtaak beschouwen om een rol in het primaire onderwijsproces te vervullen. En dan bedoelen we een grotere rol dan de jaarlijkse mediatheekinstructie of uitleg van de huisregels in de mediatheek. Leesbevordering heeft vaak al een plaats in de lessen Nederlands, maar de zes geïnterviewde mediathedarissen vinden allemaal dat ook mediawijdsheid een structurele plek in het onderwijsprogramma zou moeten hebben.

Leesbevordering

Een mediatheek vervult een rol op het gebied van leesbevordering, hoewel leesbevordering in gesprekken en vragenlijst regelmatig “een zaak van de docenten Nederlands” werd genoemd. Mediathedarissen beschouwen het op dit gebied vooral als hun taak:

1. te zorgen voor een goede collectie, ook Young Adult, makkelijk lezen boeken voor zwakke lezers of boeken die jongens aanspreken;
2. op individueel niveau gesprekken te voeren met leerlingen over boeken en ze leestips te geven;
3. contacten met de openbare bibliotheek te onderhouden over projecten zoals ‘Nederland Leest’.

In de vragenlijst hebben we de respondenten gevraagd aan te vinken aan welke leesbevorderingsprojecten op hun school wordt meegedaan (hoewel onder licht protest van sommigen, die ons lieten weten: “Geen idee!” of “Dat moet u aan de docenten Nederlands vragen, niet aan de mediathecaris”).

Tabel 4.2 Leesbevorderingsprojecten (N = 251)

	Percentage
Nederland leest	57%
De Jonge Jury	55%
Boekenweek	33%
Anders (zoals De weddenschap, Read2me, auteursbezoeken)	28%
De Inktaap	12%
Dag van de literatuur	12%
Geen	12%
Dag van het literatuuronderwijs	7%
Bazar	6%
Leeskr8!	5%
Lees mij!	4%
Leesdok	0%

Vanuit de openbare bibliotheek is veel mogelijk op het gebied van leesbevordering, daar gaan we in hoofdstuk 5 verder op in.

Op alle scholen hebben we onze gesprekspartners gevraagd of leesbevordering thuis hoort in het voortgezet onderwijs. Op een enkele uitzondering na, vond men duidelijk van wel; niet alleen voor het vmbo, maar ook voor havo en vwo. Bij vmbo-leerlingen is de directe noodzaak van leesbevordering wellicht groter, maar ook in het vwo blijft het belangrijk om leerlingen te helpen met het kiezen van het goede boek op het goede moment en hen te begeleiden bij hun smaakontwikkeling.

Leesbevordering in het vmbo

Toch besteden we nog enige aparte aandacht aan leesbevordering in het vmbo. We zagen immers in het inleidende hoofdstuk (zie 1.3) al dat in het vmbo een mediatheek niet zo vanzelfsprekend is, zoals dat meestal wel het geval is op havo/vwo-scholen. Dat heeft onder andere te maken met:

- het leesklimaat dat er heerst (de prioriteit ligt vaak meer bij het realiseren van mooie praktijklokalen);
- de leerlingen (die vaak moeite hebben met lezen);
- de docenten (die zelf ook vaak geen lezers zijn).

Voor bibliotheken is de samenwerking met name met de categorale vmbo's dan ook ingewikkeld. “We hebben de sleutel om de school goed en blijvend binnen te komen nog niet gevonden.” Toch betoogt een van de geïnterviewden dat de bibliotheek, als publieke instelling, juist bij deze leerlingen de taak heeft om ze te overtuigen van de kracht en het belang van taal en lezen. Hiervoor zijn allerlei projecten ontwikkeld, zoals bijvoorbeeld de Weddenschap, Leeskr8 en 4you! Hier gaan we in hoofdstuk 5 verder op in.

Een van de geïnterviewde mediathecarissen benadrukt het belang van een passende collectie voor vmbo-leerlingen. Zij merkt een verschuiving van traditioneel lezen naar beeld lezen: “Ik bestel minder boeken, het gaat nu meer om databanken en dvd's, beeldend onderwijs”. Volgens de docent Nederlands op deze school is het de kunst om een collectie aan te leggen van “dunne boeken, met een goed letterniveau en bladspiegel. Maar de boeken moeten wel goed passen bij de belevingswereld van de leerlingen, dus geen basisschoolboeken”. Een andere mediathecaris investeert juist bij vmbo-leerlingen in persoonlijke contacten. “Ik kom door het contact met docenten in de klassen en daarna komen de leerlingen bij mij in de mediatheek. De mediatheek is vol met

vmbo'ers in de pauze! Je spreekt ze aan en wijst ze op van alles.” Waar docenten Nederlands nog wel eens de neiging hebben om de invalshoek van ‘literaire ontwikkeling’ te kiezen, als het om leesbevordering gaat, kunnen mediathecarissen echt de invalshoek ‘leesplezier’ kiezen.

Mediawijsheid

Laten we voorop stellen dat alles zes geïnterviewde mediathecarissen benadrukken dat de verwerving van mediawijsheid in het curriculum hoort en niet een apart vak of incidenteel project horen te zijn. Dat wordt geïllustreerd door uitspraken zoals “Leren doe je alleen in een betekenisvolle omgeving” en “De leraren moeten het doen, maar dan wel schoolbreed”. Dat kunnen onderwijsmediathecarissen nooit in hun eentje voor elkaar krijgen; draagvlak bij schoolleiding en docenten is daarvoor een voorwaarde. En het is geen eenvoudige taak; in vrijwel alle gesprekken met de onderwijsmediathecarissen gaven ze aan daarmee te worstelen.

“Ik heb samen met de docent geschiedenis lesmateriaal rond informatievaardigheden gemaakt. Dat wordt nog maar weinig gebruikt. Het is heel moeilijk om docenten zo ver te krijgen dat ze het lesmateriaal gaan gebruiken. Dat is geen onwil, maar heeft te maken met de hoge werkdruk. Bovendien zijn ze gewend om in hun eigen lokaal alles zelf te regelen.”

De manier waarop wordt gezocht naar integratie in het curriculum verschilt per school. We geven ter illustratie enkele voorbeelden waar we in de interviews over hebben gehoord.

- Er is een werkgroep informatievaardigheden opgericht, waarin de mediathecaris en drie docenten zitten (docenten Nederlands, geschiedenis, scheikunde). Deze werkgroep is (in opdracht van de schoolleiding) onder andere bezig met het opzetten van een matrix waarin per leerjaar de eisen staan waaraan de leerlingen moeten voldoen op het gebied van informatievaardigheden. Bijvoorbeeld: in klas 1 moeten leerlingen weten welke bronnen ze (behalve Google) kunnen gebruiken bij hun opdrachten en in klas 6 moeten leerlingen geheel zelfstandig goede informatie kunnen vinden voor hun profielwerkstuk.
- De morele aspecten van de digitalisering zoals pesten, privacy en onbeschermdes Hyves-pagina's worden opgenomen in de mentorbegeleiding.
- Mediawijsheid is opgenomen in het schoolbeleidsplan.
- Er is een beleidsplan opgesteld om de media-educatielijnen per vakgroep te borgen in het onderwijs.
- De mediathecaris heeft samen met een docent lesmateriaal ontwikkeld over informatievaardigheden.

4.3 Structuur

In alle gesprekken met mediathecarissen werd steeds weer benadrukt dat leesbevordering en mediawijsheid een structurele plaats in het onderwijs nodig hebben. Dat kan bijvoorbeeld door alle activiteiten op deze gebieden (inclusief de projecten en activiteiten in de bibliotheek) op te nemen in schoolwerkplan en in het curriculum. Een mediathecaris vertelt: “Ik heb in samenwerking met de bibliotheek een beleidsplan geschreven. Daar staat in wat we elke periode gaan doen, welke concrete activiteiten uitgevoerd gaan worden.” De onderwijsmediathecaris wordt beschouwd als de aangewezen persoon om deze taak te vervullen, samen met docenten. “Het onderwijs heeft behoefte aan een professional die, samen met docenten, informatievaardigheden kan integreren in het curriculum”. Toch is het niet zo eenvoudig om contacten tussen mediathecarissen en docenten structureel te laten verlopen. “We zijn al een paar jaar bezig, zelfs vanuit de directie om de contacten structureel te krijgen”. De bekende praktische problemen spelen een rol, zoals tijdgebrek en werkdruk bij docenten en het lesprogramma dat al overvol is.

Een hulpmiddel bij het opstellen van plannen op het gebied van leesbevordering is de website www.leesplan.nl. Deze website werd echter door geen enkele mediathecaris genoemd; de bekendheid in het veld lijkt dus nog niet zo groot. De geïnterviewde medewerkers educatie van de bibliotheken kennen de site natuurlijk wel, maar ook hun ervaring is dat scholen 'm doorgaans niet kennen, laat staan gebruiken. Bovendien denken ze dat de kwaliteit van de website wel verbeterd kan worden: "Er staat heel veel op. Er zit ruis in, de vage dingen kunnen eruit. Het moet niet véél zijn, het moet goed zijn." De bibliotheek lijkt dus een rol van betekenis te kunnen spelen in het zoeken naar structuur en beleid op het gebied van de mediatheek in het onderwijs. Hier gaan we in het volgende hoofdstuk verder op in.

5 Samenwerking met de bibliotheek

In dit hoofdstuk baseren we ons niet alleen op de uitkomsten van de vragenlijst en de interviews op de scholen, maar ook op de gesprekken die we hebben gevoerd met drie medewerkers educatie-vo van bibliotheken. Op die manier kunnen we de samenwerking in het voortgezet onderwijs belichten vanuit de invalshoeken van alle betrokken partijen.

5.1 Plaatselijke bibliotheek

Wel/geen samenwerking

Tweederde van de mediatheken werkt op enigerlei wijze samen met de openbare bibliotheek. Ongeveer een op de drie mediathecarissen gaf in de vragenlijst aan dat ze niet samenwerken met de openbare bibliotheek. ‘Waarom niet?’ vroegen we vervolgens. Bijna de helft van deze groep vindt samenwerking overbodig (zie tabel 5.1).

Tabel 5.1 *Werkt u samen met een openbare bibliotheek? Zo nee, waarom niet? (N = 251)*

	Percentage
Ja	64%
Nee	36%
• Overbodig, zelf genoeg kennis en faciliteiten	48%
• Nooit overwogen, wist niet dat het kon, onduidelijk	11%
• Te ver weg	7%
• Te duur	7%
• Onvoldoende kennis aanwezig	4%
• Geen geschikt aanbod	3%

Ook uit de interviews op scholen (let wel: met een goed geoutilleerde mediatheek) bleek dat samenwerking overbodig wordt gevonden als de meerwaarde niet duidelijk is: “Wij in de mediatheek kennen de school, wij kennen de leerlingen, wij weten welke opdrachten bij de leerlingen passen. Bovendien is het halen en brengen van boeken erg onpraktisch, ook omdat leerlingen boeken te laat inleveren” of “Zeg eens, zou jij me dan kunnen vertellen wat de bibliotheek voor mij kan doen?”

Onwetendheid speelt ook een rol. Een op de tien van de mediathecarissen geeft namelijk in de enquête aan überhaupt niet te weten dat de mogelijkheid tot samenwerking met de bibliotheek bestaat. Een respondent zegt: “Er is nooit contact met de bibliotheek, maar ik zou dat wel graag willen!” Verder zijn er nog allerlei redenen die door een of slechts een paar mensen worden genoemd, zoals de locatie van de bibliotheek (te duur of te ver weg) of een ongeschikt aanbod.

Een andere factor die van belang is voor de samenwerking tussen mediatheek en openbare bibliotheek, is de gemeente waar de school is gevestigd. In grote steden, waar op fietsafstand een filiaal van de openbare bibliotheek te vinden is, lijken de onderwijsmediathecarissen samenwerking met de bibliotheek niet zo nodig te vinden. Ze verwijzen hun leerlingen wel naar de bibliotheek als dat nodig is.

Belemmeringen

Soms zijn er heel concrete belemmeringen voor het goed verlopen van de samenwerking, zoals het niet ingespeeld zijn op de vmbo-doelgroep. Meerdere respondenten hebben last van de bezuinigingen bij de bibliotheken, zoals blijkt uit uitspraken als deze: “De samenwerking vanuit de openbare bibliotheek is erg gebaseerd op het nieuwe commerciële werken aldaar. Geld is een grote factor. Terwijl ons oogpunt meer gebaseerd is op verrijking van het onderwijs.”

Rapportcijfer

Over de samenwerking is men gemiddeld genomen best tevreden, want het gemiddelde cijfer waarmee de samenwerking met de bibliotheek wordt beoordeeld is een 7,2⁹. Uit de toelichtingen die mensen bij dit cijfer konden geven als ze dat wilden, rijst een wisselvallig beeld. Sommigen zijn heel tevreden, zoals blijkt uit uitspraken zoals “Wij hebben een heel goede samenwerking met de openbare bibliotheek. Ik ga er heel vaak heen en het personeel is erg vriendelijk en de service is top!”. Anderen hebben minder positieve ervaringen zoals deze mediathecaris: “Hoewel ik officieel de contactpersoon ben van de school voor mediatheekzaken, regelt de openbare bibliotheek veel achter mijn rug om met docenten en leidinggevenden, waardoor ik gepasseerd wordt. Dat ervaar ik als onplezierig”.

Tevredenheid over medewerker educatie

Natuurlijk wordt de tevredenheid over de samenwerking deels ook bepaald door de medewerker educatie van de bibliotheek. Hun deskundigheid is maar zelden reden tot grote ontevredenheid; tweederde van de mediathecarissen is tevreden tot zeer tevreden over de deskundigheid die aanwezig is in de bibliotheek.

Tabel 5.2 Hoe tevreden bent u over de deskundigheid van de medewerker educatie bij de openbare bibliotheek? (N = 156)

	Percentage
Zeer tevreden	21%
Tevreden	42%
Noch tevreden, noch ontevreden	19%
Ontevreden	1%
Zeer ontevreden	0,5%
Weet niet	17%

Toch is de tevredenheid over de medewerker educatie van de bibliotheek nogal persoonsafhankelijk, hebben sommige mediathecarissen gemerkt: “De samenwerking was vorig jaar erg (ERG) slecht, maar nu gaat het doordat er anderen werkzaam zijn weer veel beter” en “Hangt erg van de persoon af. Mijn vorige contactpersoon krijgt een 10.”

In de gesprekken met de medewerkers educatie van drie bibliotheken kwamen de eigenschappen ter sprake die van belang zijn voor een medewerker educatie. De volgende eigenschappen werden genoemd:

- goede communicatieve vaardigheden hebben;
- klantgericht zijn, meedenken met de scholen;
- vasthoudend zijn;
- creatief en vindingrijk zijn (“Als je school niet binnenkomt via route A, dan probeer je route B”);
- docenten kunnen inspireren;
- schooltaal spreken en hetzelfde doel nastreven als scholen (en dat ook laten merken);
- het leuk vinden om met scholen te werken en de bibliotheek uit te gaan;
- zelfverzekerdheid zijn en uitgaan van je eigen kracht “Je moet uitstralen dat je iets te bieden hebt en dat scholen je nodig hebben”;
- met overtuiging duidelijk maken welk aanbod je te bieden hebt (inhoudelijk, maar het materiaal moet er ook mooi uitzien);
- niet bang zijn voor pubers.

⁹ Bij N = 251 met een standaarddeviatie van 1,4.

5.2 Structurele samenwerking?

Aan de mediathecarissen die wel samenwerken met de plaatselijke bibliotheek, hebben we gevraagd de aard van de samenwerking te typeren. Ruim de helft geeft aan dat de samenwerking op projectbasis plaatsvindt. Dit percentage (55%) stemt vrijwel overeen met het percentage mediatheken dat meedoet aan Nederland leest (zie tabel 4.2), maar nadere analyse laat zien dat dit niet dezelfde scholen zijn.

Tabel 5.3 Hoe typeert u de samenwerking? (N = 156)

	percentage
Structureel (regelmatig overleg en/of vast jaarprogramma)	32%
Incidenteel (samenwerking op projectbasis)	55%
Anders	14%

Dat blijkt ook uit tabel 5.4, waarin staat weergegeven hoe de samenwerking wordt ingevuld. De samenwerking is in de meeste gevallen gericht op het gebruik van leencollecties en/of leesbevordering.

Tabel 5.4 Waarop is de samenwerking gericht?(N = 160)
(meerdere antwoorden mogelijk)

	percentage
Collecties lenen	71%
Leesbevordering	43%
Intermediair bij het bestellen van materialen	21%
Informatievaardigheid	13%
Mediawijsheid	12%
Projecten	6%
Lidmaatschap bibliotheek	5%
Zwakke lezers	4%
Werkgroepen en overleg	3%
Anders, namelijk	13%

Zoals we in het vorige hoofdstuk al constateerden, wordt er alom gezocht naar manieren om mediawijsheid en leesbevordering een structurele plek te geven in het onderwijsprogramma. Bibliotheken kunnen hier een rol in spelen, zo blijkt ook uit deze verzuchting van een mediathecaris: "Er moet verband zijn, nu speel je nog teveel in op wat docenten doen en dat verschilt per individu. Als er verband in zit, word je ook minder geleefd door alle acties van bibliotheken, weekje dit en weekje dat... Het zijn leuke acties, maar het zijn er te veel en het is te los".

Ook de bibliotheekmedewerkers zijn goed doordrongen van het belang van beleid en structuur. Een van hen vertelt zich expliciet te hebben voorgenomen meer op beleidsniveau te gaan richten in de samenwerking met scholen, daartoe geïnspireerd door Bibliotheek op school in het basisonderwijs (van Kunst van Lezen). Zij ziet als mogelijkheden aan te sluiten bij taal- en leesbeleid op scholen. Dat vergt wel een specifieke deskundigheid van de bibliotheekmedewerkers; zij moeten voldoende kennis hebben van taal- en leesbeleid om een goede gesprekspartner van scholen te kunnen zijn, of scholen zelfs te helpen bij het formuleren van beleidsplannen op dit gebied.

Een van de bibliotheken heeft sinds ruim tien jaar goede ervaringen met het oprichten van werkgroepen en overleggroepen voor onderwijsmediathecarissen en bibliothecarissen. In deze werkgroepen wordt onderlinge deskundigheid uitgewisseld: door onderwijsmediathecarissen onderling, maar ook tussen mediathecarissen en bibliothecarissen.

Structurele samenwerking komt soms beter van de grond als bibliotheken direct samenwerken met docenten en hen bijvoorbeeld suggesties doen voor aanbod vanuit de bibliotheek dat (delen van) lessen kan vervangen. Op deze manier worden docenten inhoudelijk betrokken bij het aanbod vanuit de bibliotheek. “Als je docenten erbij betreft, dan krijg je ze wel mee en je maakt de docent een beetje medeverantwoordelijk voor je product.” Ten slotte benadrukken alle geïnterviewden vanuit de bibliotheekwereld dat voor echt structurele samenwerking het niet alleen wenselijk, maar zelfs noodzakelijk is om de directie erbij te betrekken.

5.3 Vraag- of aanbodgericht

De vraag of de bibliotheek vraag- of aanbod gericht moet werken, is een ingewikkelde. Sommige mediathecarissen vinden dat de bibliotheek onvoldoende zicht heeft op wat er op school speelt en waar de school behoefte aan heeft. Voorwaarde voor een succesvolle samenwerking is natuurlijk om je als bibliotheek goed te verdiepen in de school. “De kern is om op een natuurlijke manier de scholen binnen te komen en ze te vragen ‘Waar hebben jullie behoefte aan?’ of ‘Wat doen jullie al en waar kan ik bij aansluiten?’” betoogt een bibliotheekmedewerker.

Dat betekent niet dat bibliotheken pleiten voor een exclusief vraaggerichte manier van samenwerken. Een van de bibliotheken uit dit onderzoek heeft in 2003 onderzoek gedaan naar wat scholen zouden willen van bibliotheken. De uitkomsten lieten zien dat scholen vaak niet goed weten wat ze willen. Bibliotheekmedewerkers pleiten voor een werkwijze waarbij de bibliotheekmedewerker zich goed verdiept in de school en ze dan aanbod laat zien dat past bij de situatie op die school. Bondig geformuleerd: “Een school heeft niet altijd een vraag, de bibliotheek heeft wel altijd aanbod”.

5.4 Activiteiten en projecten

Tijdens onze gesprekken met mediathecarissen en medewerkers van bibliotheken kwamen allerlei activiteiten en projecten ter sprake (landelijk, regionaal en lokaal) die zijn gericht op leesbevordering en mediawijsheid in het voortgezet onderwijs. We geven een overzicht van bestaande activiteiten en projecten gerangschikt rond drie thema's:

- jaarlijkse leesbevorderingsevenementen;
- afstemming en structuur;
- leesbevordering in het vmbo.

We zijn hierbij verre van volledig: er zijn nog veel meer (grote en kleinere) projecten en initiatieven te noemen, maar in deze paragraaf beperken we ons tot de activiteiten en projecten rond de drie genoemde thema's die we van belang achten voor Kunst van Lezen.

Jaarlijkse leesbevorderingsevenementen

Stichting Lezen heeft tal van jaarlijks terugkerende activiteiten opgezet die als doel hebben het leesplezier van leerlingen in het voortgezet onderwijs te vergroten. Het gaat om evenementen, wedstrijden en verkiezingen zoals De Jonge Jury, De Inktap, De Weddenschap, Nederland Leest, Dag van de Literatuur et cetera. Ieder jaar brengt Stichting Lezen een brochure uit met een overzicht van projecten, periode en doelgroep en veel scholen doen eraan mee (zie tabel 4.2). Deze projecten kunnen op allerlei manieren in het onderwijs geïntegreerd worden. Daarvoor zijn lespakketten en docentenhandleidingen beschikbaar. Zie www.lezen.nl.

Afstemming en structuur

Een nieuw concept dat is gericht op structurele samenwerking tussen bibliotheek en onderwijs is Biebsearch (opgezet door de Overijsselse Bibliotheek Dienst). Biebsearch houdt in:

- dat alle leerlingen en alle docenten lid worden van de bibliotheek;
- dat bibliotheekmaterialen gereserveerd en op school bezorgd kunnen worden;
- dat er op school één zoekmachine gecreëerd wordt waarmee tegelijkertijd in de eigen mediatheek van de school en in allerlei digitale bronnen gezocht kan worden.

Bij dit alles is ondersteuning van een Biebsearch-consulent beschikbaar, die o.a. scholing en instructies verzorgt. Zie voor meer informatie www.biebsearch.nl.

Stichting Lezen heeft verschillende instrumenten en methodes ontwikkeld / laten ontwikkelen om docenten te helpen om op een structurele manier aan leesbevordering te werken in de klas. Zo is er de website www.leesplan.nl, waar onder andere handreikingen worden geboden om een beleidsplan op te stellen. Daarnaast is er Leesdok, een methode die een doorlopende leerlijn voor lezen biedt (voor vmbo/havo/vwo), waarbij er zowel aandacht is voor leesvaardigheid als voor belevend lezen en leesattitude. Zie www.leesdok.nl. Speciaal voor het vmbo is er Bazar, een programma dat leesbevordering een vast onderdeel van het onderwijs maakt (www.bazarweb.nl). In de volgende paragraaf noemen we meer initiatieven speciaal voor het vmbo.

Leesbevordering in het vmbo

Zoals al eerder geconstateerd in dit rapport vormen vmbo-leerlingen een aparte doelgroep als het om leesbevordering gaat (zie paragraaf 4.2). De bibliotheken in de vier grote steden hebben gezamenlijk Leeskr8! opgezet om vmbo-leerlingen uit de onderbouw te laten ontdekken dat ze meer lezen dan ze zelf vaak denken. Het project biedt o.a. een website aan, die het mogelijk maakt traditioneel lesgeven te combineren met digitale hulpmiddelen. Zie www.leeskr8.nl.

Een ander initiatief is het concept 4you! dat is ontwikkeld vanuit ProBiblio en is gericht op zwakke lezers in het vmbo tot 16 jaar (zie www.bieb4you.nl). De 4you!-hoeken die tot nu toe vooral in Noord- en Zuid-Hollandse bibliotheken aanwezig zijn, voldoen aan een aantal eisen, zoals:

- de boeken staan frontaal opgesteld;
- de boeken zijn ingedeeld in acht thema's met bijbehorende kleuren waarbij fictie en non-fictie door elkaar staan;
- de collectie is van beperkte omvang zodat het overzichtelijk blijft;
- de collectie is specifiek afgestemd op vmbo-lezers.

6 Conclusies

Het onderwerp mediatheken in het voortgezet onderwijs is een dankbaar onderwerp om onderzoek naar te doen. Niet alleen vanwege het enthousiasme waarmee de betrokkenen mee wilden werken aan een interview of de vragenlijst wilden invullen. Maar ook door het besef dat tot voor kort eigenlijk niemand precies wist hoe het ervoor stond met de mediatheken op vo-scholen. En dat terwijl het juist een werkveld is waar de laatste decennia grote veranderingen hebben plaatsgevonden; mede onder invloed van technologische en onderwijskundige vernieuwingen. Wat kunnen we, nu we aan het eind van het onderzoek zijn gekomen, zeggen over de mediatheken en de mediathecarissen die er werken? Per hoofdstuk geven we de voornaamste bevindingen weer.

De mediatheek: van knipselmap tot digitale catalogus

Een mediatheek op een school voor voortgezet onderwijs anno 2012 ziet er totaal anders uit dan een mediatheek pakweg twintig jaar geleden. De mediatheek is professioneler geworden, vinden mediathecarissen, vooral door de digitale ontwikkelingen. Sommigen weten zich nog goed te herinneren hoe ze met vijf krantenabonnementen en met de schaar in de hand knipselmappen bijhielden. Tegenwoordig zijn er in een mediatheek gemiddeld vijf computers beschikbaar per honderd leerlingen, meestal inclusief digitaal zoekstelsel en internetvoorzieningen, vaak met databanken en digitaal lesmateriaal. Ook zijn er zeker nog boeken te vinden: gemiddeld zeven boeken per leerling. De collectie wordt meestal onderhouden door de mediathecaris in overleg met docenten. Tweederde houdt daarbij rekening met zwakke lezers, meestal door een speciale collectie, soms door frontale opstelling of het gebruik van kleuren en symbolen. De meeste mediatheken (ruim acht van de tien) beschikken op jaarbasis over maximaal € 10.000 voor collectie en automatisering.

De onderwijsmediathecaris

Een mediatheek die alleen door vrijwilligers wordt gerund is een zeldzaamheid geworden: in de meeste mediatheken werken professionals. Meestal is dat een hoofdmediathecaris, gemiddeld voor 27 uur in de week. De beroepsgroep van onderwijsmediathecarissen is zowel eenzijdig als gevarieerd samengesteld. Eenzijdig, omdat 85% vrouw en driekwart boven de vijftig jaar is. Gevarieerd, omdat bijna de helft van hen een opleiding heeft gedaan die niets met schoolmediatheekwerk te maken heeft. De collectie samenstellen en bijhouden en toezicht houden in de mediatheek beschouwen de mediathecarissen als hun voornaamste taken. Het zijn spannende tijden voor de beroepsgroep: gezien de gemiddelde leeftijd zal er over tien jaar een hele nieuwe generatie onderwijsmediathecarissen aan het werk zijn.

Eén ding is duidelijk: een praktijkhandleiding voor onderwijsmediathecarissen uit 1998 in een werkveld als de mediatheek in het vo is volstrekt verouderd en gedateerd. Men staat welwillend ten opzichte van een nieuwe handleiding of iets dergelijks, maar betwijfelt of een handboek in papieren vorm daarvoor de beste optie is. Behoeft er vooral aan een handleiding of stappenplan om meer beleid en structuur aan te brengen bij het integreren van de mediatheek in het onderwijs.

De mediatheek in het onderwijs

De plaats van de mediatheek in het onderwijsprogramma is (uitzonderingen daargelaten) niet heel prominent. De meerderheid van de mediathecarissen beschouwt het nadrukkelijk niet als hun hoofdtaak om een rol in het primaire onderwijsproces te vervullen. Trouwens, als het gaat om de plaats van de mediatheek in het onderwijs, dan gaat het in de regel om het integreren van mediawijdsheid in het curriculum. Leesbevordering wordt toch vooral als een taak van docenten beschouwd. De mediathecarissen die zich bezighouden met het integreren van mediawijdsheid in het onderwijs, merken dat dat nog niet zo'n eenvoudige taak is. Ze hebben daarvoor de bereidwilligheid en daadkracht van docenten nodig, die veelal niet vanzelfsprekend is. Op sommige scholen lukt het heel goed om mediawijdsheid in het lesprogramma te krijgen. Daar waar het lukt, heeft men gewerkt

aan beleid en structuur: er is bijvoorbeeld een beleidsplan opgesteld, een structurele werkgroep opgericht waar ook docenten van deel uitmaken. Draagvlak bij de schoolleiding wordt beschouwd als randvoorwaarde; zonder dat kom je niet ver.

De samenwerking met de bibliotheek

Samenwerking met de plaatselijke openbare bibliotheek is aan de orde op tweederde van de mediatheken uit dit onderzoek. De mediathecarissen die niet samenwerken met de bibliotheek vinden dat overbodig of hebben praktische bezwaren (te duur, te ver weg). Er zijn ook mediathecarissen die niet op de hoogte zeggen te zijn van de mogelijkheid tot samenwerking met de bibliotheek. Waar wel wordt samengewerkt is men best tevreden: men geeft een gemiddeld rapportcijfer van 7,2 voor de samenwerking. Wel geven respondenten aan dat het nogal wat uitmaakt met welke bibliotheekmedewerker je als mediathecaris te maken krijgt en blijkt ook uit de antwoorden dat de aard van de samenwerking verschilt. Incidentele samenwerking (in de vorm van collecties uitlenen of leesbevorderingsprojecten) is het meest aan de orde.

Sommige bibliotheken lukt het heel goed om structurele samenwerking met mediatheken op te zetten. Dat doen ze bijvoorbeeld door het oprichten van regionale werkgroepen waarin onderwijsmediathecarissen en bibliotheekmedewerkers zitten. Of door als bibliotheekmedewerker directe samenwerking met docenten te zoeken en hen inhoudelijk te betrekken bij het aanbod vanuit de bibliotheek.

Ten slotte

Het gehele onderzoek overziend, kunnen we niet anders dan benadrukken dat het veld van de vo-mediatheken zeer divers is in allerlei opzichten. Een mediatheek in het vmbo is anders dan een mediatheek op een havo/vwo-school, mediatheken in de grote stad met de lokale openbare bibliotheek op fietsafstand zijn weer anders dan mediatheken in middelgrote plaatsen. Ook mediathecarissen verschillen van elkaar: van toezichthouder in een uithoek van de school, tot spil van de school op het gebied van informatiebeheer en mediawijsheid. Bibliotheken zijn er ook in soorten en maten. Sommige bibliotheken hebben medewerkers educatie-vo in dienst die een uitstekende samenwerkingsband hebben opgebouwd met de vo-scholen in hun regio. Andere bibliotheken hebben te maken met medewerkers van wie talenten en ambities nu juist niet liggen op het gebied van samenwerking met leerlingen en docenten. Al met al is het dus een flinke uitdaging om op basis van deze onderzoeksresultaten tot aanbevelingen voor Kunst van Lezen te komen. In het volgende hoofdstuk steken we van wal.

7 Aanbevelingen

In dit hoofdstuk geven we antwoord op de tweede onderzoeksvraag: 'Wat kan Kunst van Lezen betekenen voor het voortgezet onderwijs?' Een heleboel, zo denken we.

- **Maatwerk is nodig**

Vo-mediatheken zijn er in alle soorten en maten, net als mediathecarissen en educatiemedewerkers bij bibliotheken. Eén aanbod voor dé mediatheek in het vo zal moeilijk te realiseren zijn. Diversificatie en maatwerk zijn nodig: een afgewogen benadering van de diverse doelgroepen. Om maar wat te noemen: scholen die een goed geoutilleerde mediatheek hebben (met een deskundige en goed functionerende mediathecaris) hebben heel andere behoeften dan scholen waar de mediathecaris met name oppasser is en minder deskundig is.

Vmbo-scholen vormen een aparte groep omdat ze relatief vaak geen mediatheek hebben en er vaak docenten werken die zelf het belang van lezen niet zo zien. Deze scholen zijn extra moeilijk te bereiken voor bibliotheken - daar valt een extra slag te slaan. We hebben echter ook goede voorbeelden gezien en erover gehoord: vmbo-scholen met een bloeiende mediatheek en initiatieven vanuit de bibliotheek die aanslaan (zoals 4you!). Daar valt een heleboel kennis en expertise te halen, die ook voor de rest van het land bruikbaar is. Dit onderzoek richtte zich op de scholen met een mediatheek. We moeten echter niet vergeten dat er ook scholen zijn waar géén mediatheek is. Daar weten we (door de invalshoek die is gekozen voor dit onderzoek) nu nog niet zo veel van, maar ook daar, of misschien wel juist daar, kan Kunst van Lezen van grote waarde zijn.

- **Inzetten op de mediathecaris**

De al vaker genoemde technologische en onderwijskundige veranderingen van de laatste decennia zijn echt groot geweest. Logisch dat er flink wat wordt gevraagd van onderwijsmediathecarissen die met deze veranderingen geconfronteerd worden. Complicerende factor is dat de beroepsgroep voor bijna de helft bestaat uit mensen die een opleiding hebben gevolgd die niets te maken heeft met mediatheekwerk. Bovendien vergrijsst de beroepsgroep; voor de overgrote meerderheid van hen is het al lang geleden dat ze hun opleiding hebben gevolgd. Sommige mediathecarissen krijgen op hun school onvoldoende de status die bij hun functie past, anderen blijven ook zelf te veel in de rol van toezichthouder en oppasser zitten. Dat kan te maken hebben met vaardigheden die niet zijn meegegroeid met de veranderingen die de mediatheken de laatste jaren hebben doorgemaakt.

Dit alles bij elkaar vraagt om professionalisering van de onderwijsmediathecaris. Dat kan op twee manieren: via de initiële opleiding of via na- en bijscholing. Het ligt voor de hand om aansluiting te zoeken met de initiële opleiding; immers over tien jaar is er een hele nieuwe lichterij mediathecarissen aan de slag op de scholen, gezien de gemiddelde leeftijd van de huidige beroepsgroep. De toekomstige lichterij mediathecarissen kan de komende jaren aan de initiële opleiding geïnformeerd worden over wat er in het voortgezet onderwijs van een mediathecaris gevraagd wordt en waar de kansen liggen. Na- en bijscholing kan gericht zijn op samenwerking met docenten of het opzetten van taal- en leesbeleidsplannen. Ook werkgroepen waarin kennis en ervaring worden gedeeld met educatieve medewerkers van bibliotheken kunnen de professionaliteit van de mediathecaris vergroten.

- **Mediatheek nieuwe stijl**

Doel om voor ogen te houden is het -al naar gelang de voorsituatie op de scholen- inzetten of versterken van vernieuwing. In navolging van het invoeringsmodel 'Schoolbibliotheek nieuwe stijl'

voor het basisonderwijs, zou een model voor het realiseren van 'Mediatheek nieuwe stijl' een oplossing kunnen zijn. In het voortgezet onderwijs is de keuzevrijheid die de keuzemenu's in dit model bieden nog belangrijker dan in het basisonderwijs. Immers, in het vo zijn de verschillen en de uitgangspunten nog groter. Er zijn allerlei verschillende keuzemenu's denkbaar. Bijvoorbeeld voor vmbo-scholen zonder mediatheek. Of voor scholen met een openbare bibliotheek op fietsafstand. Of voor scholen met goede voorzieningen en eigen deskundigheid in huis. Et cetera, et cetera. In de keuzemenu's zou het werken aan beleid en structuur voorop moeten staan: een systematische aanpak bieden dus.

- **Bied een systematische aanpak**

Waar alle mediatheken, ongeacht de huidige manier van werken, behoefte aan hebben is een systematische aanpak. Er gebeurt van alles in de mediatheek en ook vanuit bibliotheken, PSO's en Stichting Lezen worden vele projecten en activiteiten aangeboden waar scholen gebruik van kunnen maken. Al deze projecten zijn vaak heel nuttig en de opgedane ervaring is zeker bruikbaar, maar het is te veel en het is te los. Er is behoefte aan ondersteuning op het gebied van beleid, de koppeling tussen mediatheek en curriculum, aansluiting bij taal- en leesbeleid en het werken over de schoolvakken en leerjaren heen. Dit geldt zowel op het gebied van leesbevordering als op het gebied van mediawijdsheid. Voorwaarde om een systematische aanpak van de grond te krijgen is het betrekken van de schoolleiding bij de plannen. Een website zoals www.leesplan.nl is een aanzet, maar die is te onbekend en kwalitatief nog niet goed genoeg.

- **Inzetten op de medewerker educatie van de bibliotheek**

Niet alleen de deskundigheid van de mediathecarissen is van belang, maar deskundigheidsbevordering bij bibliotheken is minstens net zo belangrijk. Uit de enquête weten we dat vaardigheden en kennis van de bibliotheekmedewerkers een grote variatie laten zien. Ook onder hen is behoefte aan scholing en ondersteuning; op het gebied van pedagogische vaardigheden, het spreken van schooltaal, het kennen van de doelen van scholen en het bieden van beleid en structuur. Het zelfvertrouwen waarmee medewerkers educatie de scholen binnengaan, kan versterkt worden door hen uit te rusten met voldoende vaardigheden en overtuigende materialen.

- **Er is nog een wereld te winnen**

Speelveld, functie en faciliteiten van de mediatheek in het voortgezet onderwijs zijn de afgelopen decennia door digitalisering en onderwijsvernieuwingen drastisch veranderd. De organisatie van de mediatheek, de inbedding in de school en de bibliotheken zijn echter lang niet altijd meegegroeid met de vernieuwingen - net zomin als een deel van functionarissen. Dat betekent: er zijn volop kansen voor Kunst van Lezen en er is nog een wereld te winnen.

8 Samenvatting

Dit rapport doet verslag van een onderzoek dat door Oberon is uitgevoerd in opdracht van Kunst van Lezen. De hoofdvraag van het onderzoek is: 'Wat is de stand van zaken rond mediatheken in het voortgezet onderwijs?' Deze vraag wordt beantwoord met behulp van de volgende onderzoeksactiviteiten:

1. een digitale enquête onder mediathedarissen;
2. expertinterviews;
3. interviews op scholen en bibliotheken.

De mediatheek

De belangrijkste functies van de mediatheek zijn volgens de mediathedarissen het bieden van leer- en werkruimte en het opbouwen van een collectie materialen. Voor honderd leerlingen zijn er gemiddeld vijf computers en zeven werkplekken beschikbaar. Daarnaast zijn er per leerling gemiddeld zeven boeken aanwezig, waarbij er duidelijke verschillen zijn tussen schooltypes: op zelfstandige gymnasia zijn het er meer dan op vmbo-scholen. Het meest gangbaar is dat de mediathedaris samen met docenten voor het samenstellen en het bijhouden van de collectie zorgt. Internettoegang, digitale zoeksystemen, databanken en digitale lesmaterialen zijn de digitale diensten die vaak worden aangeboden. In acht van de tien mediatheken is een hoofdmediathedaris werkzaam, meestal met ondersteuning van een medewerker, vrijwilligers of leerlingen. Uit onze gegevens blijkt ook dat bijna geen enkele mediathedaris fulltime werkt. Qua budget hebben de meeste mediatheken maximaal € 10.000 per jaar beschikbaar voor collectie en automatisering.

De onderwijsmediathedaris

De beroepsgroep van onderwijsmediathedarissen is zowel eenzijdig als gevarieerd samengesteld. Eenzijdig, omdat 85% vrouw en driekwart boven de vijftig jaar is. Gevarieerd, omdat bijna de helft van hen een opleiding heeft gevolgd die niets met schoolmediatheekwerk te maken heeft. De taken waar de mediathedarissen verreweg het meeste tijd aan zeggen te besteden, zijn het samenstellen en bijhouden van de collectie en het toezicht houden in de mediatheek. In de vragenlijst hebben we de mediathedarissen ook gevraagd zichzelf in te schatten op deskundigheid en belangstelling. Kennis van literatuur en informatievaardigheden scoren daarbij hoog, net zoals plezier in het omgaan met leerlingen.

De mediatheek in het onderwijs

Voor de mediathedaris als ondersteuner van het onderwijsproces is een goede samenwerking met docenten natuurlijk van wezenlijk belang. We hebben de mediathedarissen gevraagd hoe zij de samenwerking met docenten op school ervaren en dat blijkt sterk wisselend te zijn. De meeste antwoorden hadden ongeveer de strekking van 'er zijn grote verschillen, de ene docent is wel betrokken, de andere niet'. Docenten die zich in de regel het meest betrokken tonen bij de mediatheek, zijn de talentdocenten en dan vooral de docenten Nederlands.

De plaats van de mediatheek in het onderwijsprogramma is (uitzonderingen daargelaten) niet heel prominent. De meerderheid van de mediathedarissen beschouwt het niet als hun hoofdtaak om een rol in het primaire onderwijsproces te vervullen. Op sommige scholen steken mediathedarissen veel tijd en aandacht aan het integreren van mediawijsheid in het curriculum. Beleid en structuur zijn daarbij heel belangrijk, bijvoorbeeld in de vorm van het opstellen van een beleidsplan en/of het oprichten van een werkgroep, waar ook docenten van deel uitmaken. De betrokkenheid bij het integreren van leesbevordering in het curriculum lijkt minder groot te zijn. Leesbevordering werd in gesprekken en in de vragenlijst regelmatig "een zaak van de docenten Nederlands" genoemd.

In alle gesprekken met mediathedarissen werd steeds weer benadrukt dat leesbevordering en mediawijsheden een structurele plaats in het onderwijs nodig hebben. Dat kan bijvoorbeeld door alle activiteiten op deze gebieden (inclusief de projecten en activiteiten in de bibliotheek) op te nemen in schoolwerkplan en in het curriculum.

De samenwerking met de bibliotheek

Tweederde van de mediatheken werkt op enigerlei wijze samen met de openbare bibliotheek. Ruim de helft geeft aan dat de samenwerking incidenteel (op projectbasis) plaatsvindt. De samenwerking is in de meeste gevallen gericht op het gebruik van leencollecties en/of leesbevordering. Over de samenwerking is men best tevreden, want het gemiddelde cijfer waarmee de samenwerking met de bibliotheek wordt beoordeeld is een 7,2. De bibliotheek kan een rol spelen bij het streven naar meer beleid en structuur op het gebied van het mediatheekwerk. Er zijn vanuit bibliotheken bijvoorbeeld goede ervaringen opgedaan met het aansluiten bij taal- en leesbeleid op scholen of met het oprichten van werkgroepen en overleggroepen voor onderwijsmediathedarissen en bibliothedarissen waar onderlinge deskundigheid uitgewisseld kan worden.

Ten slotte

Dit rapport laat zien dat het veld van de vo-mediatheken zeer divers is in allerlei opzichten. Een mediatheek op een vmbo-school is anders dan een mediatheek op een havo/vwo-school, scholen in de grote stad met de lokale openbare bibliotheek op fietsafstand hebben andere mediatheken dan scholen in meer landelijk gebied. Ook mediathedarissen verschillen van elkaar: van zeer ervaren mediathedarissen die een kernpositie bekleden binnen de school, tot mediathedarissen die zichzelf vooral als toezichthouder beschouwen. Bibliotheken zijn er ook in soorten en maten. Sommige bibliotheken hebben medewerkers educatie-vo in dienst die een uitstekende samenwerkingsband hebben opgebouwd met de vo-scholen in hun regio. Andere bibliotheken hebben te maken met medewerkers van wie talenten en ambities nu juist niet liggen op het gebied van samenwerking met leerlingen en docenten. Een belangrijke aanbeveling voor Kunst van Lezen is dan ook om bij het inzetten of versterken van vernieuwingen in de mediatheken rekening te houden met de specifieke situatie op de scholen.

9 Bijlagen

9.1 Vragenlijst mediatheken in het vo

Welkom bij de vragenlijst over de mediatheek in het voortgezet onderwijs. Deze vragenlijst maakt deel uit van een onderzoek dat wordt uitgevoerd door onderzoeksbureau Oberon in opdracht van Kunst van Lezen. We willen graag meer overzicht en kennis over de stand van zaken rond mediatheken in het vo krijgen en nodigen u daarom uit de volgende vragen te beantwoorden.

De meeste vragen kunt u beantwoorden door het juiste antwoord aan te klikken. Daarnaast zijn er een paar open vragen. Deze vragen kunt u in steekwoorden beantwoorden.

Het invullen van de vragenlijst duurt ongeveer 15-20 minuten. Als u technische vragen of problemen hebt, dan kunt u contact opnemen met Jessica van der Linden via het telefoonnummer 030-2324227. Voor inhoudelijke vragen kunt u contact opnemen met Pauline van Eck van Oberon via het e-mailadres pveck@oberon.eu.

Uw antwoorden op de vragen worden door Oberon vertrouwelijk behandeld en we zullen anoniem rapporteren over de uitkomsten van de vragenlijst.

Alvast heel hartelijk dank voor het invullen van de vragenlijst. Vul hieronder uw gebruikersnaam en wachtwoord in en klik op aanmelden.

1. Welke onderwijsniveaus biedt uw schoollocatie aan? (meerdere antwoorden mogelijk)

- praktijkonderwijs
- vmbo-basis
- vmbo-kader
- vmbo-gl
- vmbo-tl
- havo
- vwo

2. Is er op uw school een mediatheek?

- ja (door naar vraag 3)
- nee (door naar vraag XX, YY en ZZ)

(Vraag XX tot en met ZZ voor scholen ZONDER mediatheek)

XX Kunt u aangeven hoe lang er op uw school al geen mediatheek is?

- minder dan vijf jaar
- langer dan vijf jaar

Wat is de reden dat er geen mediatheek op school is?

- geen geld
- geen behoefte
- anders, namelijk _____

YY Werkt uw school samen met de openbare bibliotheek?

- nee (einde vragenlijst, naar bedankregel enz)
- ja (naar vraag ZZ)

ZZ Hoe ziet deze samenwerking met de openbare bibliotheek eruit? Kruis aan wat van toepassing is (meerdere antwoorden mogelijk)

- groepsbezoeken aan de bibliotheek
 groepsbezoeken aan 4you!
 leerlingen volgen instructielessen in de bibliotheek
 leerlingen kunnen leren en studeren in de bibliotheek
 een medewerker van de bibliotheek komt op school
 anders, namelijk _____

[Vanaf hier voor scholen MET mediatheek]

Algemeen

3. Wat is uw functie?

- hoofdmediathecaris
 (assistent-)mediathecaris
 anders, namelijk...

4. Tot welke leeftijdscategorie behoort u?

- 20-29 jaar
 30-39 jaar
 40-49 jaar
 50-59 jaar
 60+

5. Ik ben een...

- vrouw
 man

6. Wie is/zijn er werkzaam in de mediatheek en voor hoeveel uur?

(bij meerdere personen met dezelfde functie kunt u het aantal uren per week optellen)

- hoofdmediathecaris, voor _____ uur per week
 (assistent-)mediathecaris, voor _____ uur per week
 vrijwilliger/ouder, voor _____ uur per week
 leerlingen, voor _____ uur per week
 anders, namelijk _____ uur per week

7. Welke opleiding, nascholing en/of cursussen heeft u gevolgd? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Bibliotheek- en documentatieacademie, specialisatie schoolmediathecaris (BDA, hbo)
 Bibliotheek- en documentatieacademie, andere specialisaties (BDA, hbo)
 Informatie Dienstverlening & Manament (IDM/BDI, hbo)
 GO-opleiding (School voor informatie, nascholing, mbo)
 anders, namelijk [!VELD!]

8. Is er volgens u behoefte aan een Nederlandse variant van de Angelsakische opleiding tot 'teacher-librarian'?

- ja
 nee
 misschien

9. Toelichting: _____

10. Bent u lid van LWSVO (Vereniging van Onderwijsmediathecarissen)?

ja

nee, omdat [!VELD!]

De mediatheek

11. We noemen een aantal functies die mediatheken kunnen hebben. Kunt u ze op volgorde zetten van de minst belangrijke (=1) naar de meest belangrijke (=8) functie van uw mediatheek?

opbouwen van een collectie materialen en deze ter beschikking stellen

leer- en werkruimte bieden

vergroten mediawijsheid

vergroten informatievaardigheid

adviseren van leerlingen

adviseren van docenten

instructie/begeleiding van leerlingen bij het schrijven van werkstukken e.d.

leesbevordering

12. Wanneer kunnen leerlingen gebruik maken van de mediatheek? *(meerdere antwoorden mogelijk)*

tijdens lesuren op schooldagen

na lesuren op schooldagen

tijdens vrije dagen en vakanties

13. Hoeveel budget is er op uw school jaarlijks in totaal beschikbaar voor de mediatheek?

€ _____ (incl BTW)

14. Hoeveel van dit bedrag wordt besteed aan de collectie? € _____ (incl BTW)

15. Hoeveel van dit bedrag wordt er besteed aan automatisering? € _____ (incl BTW)

16. Hoeveel leerlingen bedient uw mediatheek?

[!VELD!] leerlingen

17. Hoeveel boeken, computers en werkplekken zijn er (ongeveer) in uw mediatheek?

_____ boeken

_____ computers

_____ werkplekken

18. Wie bepaalt de samenstelling van de collectie? *(meerdere antwoorden mogelijk!)*

mediathecaris

docenten

leerlingen

schoolleiding

anders, namelijk _____

19. Hieronder noemen we verschillende digitale diensten die mediatheken kunnen bieden. Welke digitale diensten biedt uw mediatheek? *(meerdere antwoorden mogelijk):*

Zoeksysteem (ja, door naar vraag 20, nee door naar vraag 21)

Toegang tot internet

Biebsearch

Schoolbieb.nl

- Wiki's
- Digitaal lesmateriaal
- Databanken via NVB (Literom, Uittrekselbank, etc.)
- Krantenbank
- WP online
- Werkstukken van leerlingen
- Sociale netwerken van mediatheken zelf (bv. weblog)
- Anders, namelijk _____

20. Welk zoekstelsel biedt uw mediatheek?

- Aura
- Educat-V
- anders, namelijk _____

21. Kunnen leerlingen vanuit huis/elders gebruik maken van de digitale diensten van uw mediatheek?

- ja
- nee

22. Welke van de volgende uitspraken omschrijft het beste de positie van de mediatheek op uw school? Kies de uitspraak die het meeste van toepassing is.

- de mediatheek is voor leerlingen en docenten heel belangrijk
- de mediatheek is voor leerlingen en docenten belangrijk
- de mediatheek is voor leerlingen en docenten niet zo belangrijk
- de mediatheek is voor leerlingen en docenten onbelangrijk

23. Zijn er in uw mediatheek speciale voorzieningen voor zwakke lezers?

- ja
- nee

Zo ja, hoe wordt er rekening gehouden met zwakke lezers? *(meerdere antwoorden mogelijk)*

- frontale opstelling van boeken
- er is een speciale collectie voor zwakke lezers
- boeken staan op thema gerangschikt
- er worden kleuren en symbolen gebruikt
- anders, namelijk _____

24. Aan welke leesbevorderingsprojecten wordt op uw school meegedaan? *(meerdere antwoorden mogelijk)*

- De Jonge Jury
- De Inktaap
- Lees mij!
- Leeskr8!
- De Boekenweek
- Nederland leest
- Bazar
- Leesdok
- Dag van de Literatuur
- Dag van het Literatuuronderwijs
- Geen
- Anders

Samenwerking binnen en buiten de school

25. Hoe ervaart u de samenwerking met docenten op school? Kies de uitspraak die het meeste van toepassing is.

- goed, de meeste docenten zijn sterk betrokken bij de mediatheek
 redelijk, de meeste docenten zijn enigszins betrokken bij de mediatheek
 niet goed, de meeste docenten zijn niet of nauwelijks betrokken bij de mediatheek
 sterk wisselend

26. Toelichting: _____

27. Werkt u samen met een openbare bibliotheek?

- ja, namelijk met _____ < indien ja, door naar vraag 29 t/m 34 >
 nee < door naar vraag 28, vrg 29 tm 34 overslaan dus na vrg 28 door naar vrg 35 >

28. Zo nee, waarom niet? (meerdere antwoorden mogelijk)

- de openbare bibliotheek heeft onvoldoende kennis over onderwijs
 de openbare bibliotheek ligt te ver weg
 de openbare bibliotheek heeft geen aanbod voor zwakke lezers
 de openbare bibliotheek is overbodig, we hebben zelf voldoende kennis en faciliteiten in huis
 anders, namelijk _____

29. Hoe typeert u de samenwerking met de openbare bibliotheek?

- structureel (regelmatig overleg en/of vast jaarprogramma)
 incidenteel (samenwerking op projectbasis)
 anders, namelijk _____

30. Waarop is de samenwerking met de openbare bibliotheek voornamelijk gericht? (meerdere antwoorden mogelijk)

- het kunnen lenen van aanvullende collectie materialen
 intermediair bij bestellen van materialen (bijv. van Stichting Lezen)
 leesbevordering
 mediawijsheid
 informatievaardigheid
 zwakke lezers
 anders, namelijk _____

31. Bent u tevreden over de samenwerking met de openbare bibliotheek? Geef een cijfer van 1 tot 10.

Cijfer: _____

32. Toelichting

33. Hoe tevreden bent u over de deskundigheid van de medewerker educatie / vo bij de openbare bibliotheek?

- zeer tevreden
 tevreden
 noch tevreden, noch ontevreden
 ontevreden
 zeer ontevreden
 weet niet / niet van toepassing

34. Toelichting: _____

Uw taken en deskundigheid

35. Hoe deskundig schat u zichzelf in op de volgende onderdelen van het schoolmediatheekwerk:

	Helemaal niet deskundig	Niet zo deskundig	Gemiddeld deskundig	Deskundig	Heel deskundig
Mediawijsheid	()	()	()	()	()
Informatievaardigheid	()	()	()	()	()
Pedagogisch-didactische vaardigheden	()	()	()	()	()
ICT-vaardigheden	()	()	()	()	()
Kennis van literatuur	()	()	()	()	()
Leesbevordering	()	()	()	()	()

36. Geef aan in hoeverre onderstaande uitspraken op u van toepassing zijn.

Ik heb veel plezier in het omgaan met leerlingen	() () () () ()	Ik heb geen plezier in het omgaan met leerlingen
Ik heb veel interesse in ICT en nieuwe media	() () () () ()	Ik heb geen interesse in ICT en nieuwe media
Ik werk graag samen met docenten	() () () () ()	Ik werk niet graag samen met docenten
Ik houd van lezen	() () () () ()	Ik houd niet van lezen
Digitale ontwikkelingen zijn een kans voor de mediatheek	() () () () ()	Digitale ontwikkelingen vormen een bedreiging voor de mediatheek

37. Hieronder staan taken die kunnen behoren tot het takenpakket van de mediathecaris. Aan welke taken besteedt u doorgaans de meeste tijd? (noem er maximaal drie)

- samenstellen en bijhouden collectie
- bijdrage leveren aan leesbevordering
- lesgeven in/vergroten van mediawijsheid
- lesgeven in/vergroten van informatievaardigheid
- instructie/begeleiding van leerlingen bij het schrijven van werkstukken e.d.
- adviseren van docenten
- toezicht houden in de mediatheek
- anders, namelijk _____

38. Er bestaat een handleiding voor mediatheekwerk in het voortgezet onderwijs getiteld 'Praktijkboek Schoolmediatheek Voortgezet Onderwijs'(1998). Kent u deze handleiding?

- ja <door naar vrg 39>
- nee < door naar vrg 40>

39. Gebruikt u deze handleiding?

- nooit
- af en toe
- regelmatig
- vaak

40. Heeft u behoefte aan een vernieuwde handleiding voor mediatheken in het vo?

- ja
- nee

41. Toelichting _____

Tot slot

42. Ruimte voor algemene opmerkingen of toelichting:

Dit is het einde van de vragenlijst. Hartelijk dank voor het invullen!

9.2 Aanvullende gegevens bij paragraaf 3.2

Literair profiel

Correlatiecoëfficiënten

	Deskundig literatuur	Deskundig leesbevordering	Houden van lezen
Deskundig literatuur	1	.62**	.44**
Deskundig leesbevordering		1	.31**
Houden van lezen			1

** $p < .01$

Cronbach's alpha bij 3 items: .72

Mediawijsheidsprofiel

Correlatiecoëfficiënten

	Interesse in ICT en nieuwe media	Deskundig informatievaardigheid	Deskundig mediawijsheid	Deskundig ICT- vaardigheden
Interesse in ICT en nieuwe media	1	.43**	.46**	.52**
Deskundig informatievaardigheid		1	.62**	.61**
Deskundig mediawijsheid			1	.54**
Deskundig ICT- vaardigheden				1

** $p < .01$

Cronbach's alpha bij 4 items: .82

Onderwijsprofiel

Correlatiecoëfficiënten

	plezier hebben in het omgaan met leerlingen	graag samenwerken met docenten
plezier hebben in het omgaan met leerlingen	1	.49**
graag samenwerken met docenten		1

** $p < .01$

Cronbach's alpha bij 2 items: .65

9.3 Dankwoord

Het was een plezier om aan dit onderzoek te werken, mede dankzij het enthousiasme en de betrokkenheid van degenen die eraan hebben meegewerkt. We danken hen van harte!

Daan Beeke, Peter van Duijvenboden, Linda Bertens, Carlijn Poppens	Stichting Lezen
Hannie Bruijnooge	Bibliotheek Zeeland
Monique Castenmiller	LWSVO / Nova College
Annemarie van Essen en Margriet Salomons	Biebsearch
Marian Hendriks	LWSVO / ECL Haarlem
Joke Hoogendijk en Joyce Emons	Minkema College / Stein Woerden
Frank Huysmans	WareKennis/UvA
Carolien Krikhaar	Bibliotheek Utrecht
Saskia Kuus	Bibliotheek Den Haag
Adriaan Langendonk	Kunst van Lezen
Guy Lhoest en Ans Heesterbeek	Heerbeek College Best
Minke Meegens en Annemarie Kroon	Montessori Lyceum Amsterdam
Ellie van der Meer	ProBiblio
Tineke Meijerink-Terpstra	Agnieten College Nieuwleusen
Mieke Merckx	Ichthus College Kampen
Roeland Smeets en Marten Elkerbout	Barlaeus Gymnasium Amsterdam
Maike Toonen	SIOB